STUDIE

pro Výbor pro kulturu a vzdělávání

Situace umělců a kulturních pracovníků a postcovidová obnova kultury v Evropské unii

Kontextová analýza

Culture and Education

Tematická sekce Strukturální politika a politika soudržnosti, Generální ředitelství pro vnitřní politiky Unie PE 652.250 - březen 2021

EN

VÝZKUM PRO VÝBOR PRO KULTURU A VZDĚLÁVÁNÍ

Situace umělců a kulturních pracovníků a postcovidová obnova kultury v Evropské unii

Kontextová analýza

Abstrakt

Evropský parlament zadal k vypracování úvod do problematiky situace umělců a kulturních pracovníků a postcovidové obnově kultury v Evropské unii. Zpráva poskytuje přehled klíčových charakteristik statusu umělců a kulturních pracovníků napříč Evropou, jejich pracovní podmínky, objasnění nejistoty, ve které se ocitli, i jejich profesní dráhy. Nastiňuje odůvodnění konkrétních opatření a mapuje hlavní výzvy pro pracovní podmínky v evropských kulturních a kreativních průmyslech.

Dokument byl zpracován pro Výbor pro kulturu a vzdělávání v Evropském parlamentu.

AUTOŘI

Dr Mafalda DÂMASO

Culture Action Europe: Tere BADIA, Gabriele ROSANA, Kornelia KISS, Sebastiano BERTAGNI, Maya WEISINGER

Vedoucí výzkumu: Katarzyna Anna ISKRA

Projekt, publikace a komunikace: Anna DEMBEK, Kinga OSTAŃSKA Tematická sekce Strukturální politika a politika soudržnosti, Generální ředitelství pro vnitřní politiky, Evropský parlament

JAZYKOVÉ VERZE

Jazyk originálu: angličtina

O VYDAVATELI

Pro kontaktování Tematické sekce nebo odebírání aktuálních informací o naší práci pro Výbor pro kulturu a vzdělávání prosím použijte emailovou adresu: Poldep-cohesion@ep.europa.eu

Rukopis byl dokončen v únoru 2021

© Evropská unie, 2021

Tento dokument je dostupný na internetu se shrnutím hlavních bodů s možností stáhnutí celého textu na:

https://bit.ly/3qTopYm

Tento dokument je dostupný na internetu na:

http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2021)652250

Další informace o výzkumu Tematické sekce pro Výbor pro kulturu a vzdělávání (CULT) jsou dostupné na:

https://research4committees.blog/cult/

Sledujte nás na Twitteru: @PolicyCULT

Pro citace této studie prosím použijte tyto údaje:

Culture Action Europe & Dâmaso, M. 2021, Research for CULT Committee – The situation of artists and cultural workers and the post-COVID-19 Cultural Recovery in the European Union, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels

Pro citace v rámci textu:

Culture Action Europe and Dâmaso (2021)

DISCLAIMER

Za názory vyjádřené v tomto dokumentu nese plnou odpovědnost autor. Názory nemusí vyjadřovat oficiální stanovisko Evropského parlamentu.

Šíření a překlady pro nekomerční účely je povoleno za předpokladu, že je uveden zdroj, vydavatel je předem informován a je mu zaslán výtisk.

OBSAH

SHRNUTÍ **6**

1. ÚVOD **9**

2. PRACOVNÍ PODMÍNKY UMĚLCŮ A KULTURNÍCH PRACOVNÍKŮ V EVROPĚ **12**

2.1. Status umělce 12

2.2. Pracovní podmínky 13

2.3. Mobilita 17

2.4. Příjem a spravedlivé odměňování 19

2.5. Umělci a digitální prostředí 23

2.6. Profesní dráha a rozvoj 24

2.7. Vzdělávání a odborná příprava 25

2.8. Rovnost a inkluze 26

2.9. Lidská práva 28

3. ZVLÁŠTNÍ STATUS UMĚLCE Z HLEDISKA KOMPETENCÍ A KROKŮ EU **30**

4. NA CESTĚ K EVROPSKÉMU RÁMCI PRO PRACOVNÍ PODMÍNKY V KULTURNÍM A KREATIVNÍM SEKTORU **36**

POZNÁMKY **41**

SHRNUTÍ

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

- **Existence několika definic ‚umělce' a vzájemně neslučitelné rámce, které jsou přímo na umělce zaměřeny** napříč celou Evropou **komplikují uznání tohoto pracovního zařazení.**
- Covid-19 urychlil rozvoj již existujících trendů a nerovností, což vedlo k potřebě vyřešit tuto situaci na evropské úrovni.
- Nejistá situace umělců je vázána na několik faktorů: nestandardní organizace pracovní doby, status, příjem i inklinace umělců k přeshraniční mobilitě.
- Na pracovní podmínky umělců by tak mohly mít pozitivní dopad současné evropské iniciativy (např. dohody o společném vyjednávání), ale vliv mají i další faktory, např. konkurence, vnitřní trh, sociální politika a základní práva. Z toho vyplývá, že tyto evropské iniciativy nestačí k řešení všech výzev, se kterými se umělci musí vyrovnat.
- **Evropský rámec pro pracovní podmínky v kulturních a kreativních průmyslech by mohl představovat kompaktní a jasně definovaný nástroj**, který by pomohl stanovit minimální standardy týkající se strukturální nerovnosti a nestability. Takový rámec by spolu s okamžitými kroky (přístup k financování, administrativní podpora apod.) přispěl k udržitelnosti kulturních a kreativních průmyslů v období po covidu-19.

Pro tento evropský projekt je kultura naprosto zásadní: sbližuje společnost a formuje její společnou budoucnost s důležitou vnitřní hodnotou. Kultura se také významně podílí na ekonomice: představuje 4,2 %[1] HDP v EU a 7,4 milionu pracovních míst[2]. Jak jsme již mnohokrát slyšeli, „kulturní a kreativní ekonomika je nyní důležitým evropským hráčem".[3]

Sektor ale nyní čeká nejistá budoucnost. Covid-19 urychlil rozvoj již existujících trendů a nerovností, které jsou úzce spojeny s nejistotou. Se zhoršující se finanční situací tento sektor opouští mnoho profesionálů a je pravděpodobné, že tisíce institucí se navždy uzavřou. Spolu s nimi budou ale navždy ztraceny i znalosti a dovednosti, což povede k zásadnímu oslabení kulturního a kreativního ekosystému. Řešením tohoto problému je posílení statusu umělců a kulturních pracovníků, které se následně odrazí i v daném sektoru.

Doporučení UNESCO o statusu umělce z roku 1980 požaduje, aby členské státy zlepšily profesionální, sociální a ekonomický status umělců prostřednictvím kroků a opatření „týkající se odborné přípravy, sociálního zabezpečení, zaměstnanosti, daní, platových podmínek, mobility a svobody projevu."

[1] European Investment Fund (2019), Market Analysis of the cultural and creative sectors in Europe.

[2] Eurostat (2020), Cultural Statistics – cultural employment.

[3] Ernst & Young (2021), Rebuilding Europe: The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis, p. 13.

V roce 2018 potvrdila Nová evropská agenda pro kulturu Evropské komise sociální a ekonomický dopad kultury. V srpnu 2020 přijal Evropský parlament usnesení o kulturní obnově Evropy, které předkládá vizi určenou evropským institucím a členským státům, kudy by se měla ubírat obnova kulturních a kreativních průmyslů (KKP) a také uznání důležitosti kultury jako hnací síly Evropy při obnově po pandemii.[4] V usnesení byla také zdůrazněna potřeba zlepšení pracovních podmínek kulturních a kreativních pracovníků, které se během pandemie zhoršily a návrh na vytvoření evropského rámce pro pracovní podmínky v kulturních a kreativních průmyslech.

Pro uměleckou a kulturní práci je typická nepravidelnost, různorodost a nestabilita, která je zde zřetelnější než v jiných sektorech. Práce v kultuře je také často nedostatečně placená a nejistá, což se ostatních sektorů příliš netýká.

Nejistotu umělců vysvětluje několik faktorů: **umělci a pracovníci v kultuře nemají klasickou pracovní dobu**, takže se jich týkají nestandardní pracovní podmínky, status a příjem, nepředvídatelnost koncového produktu umělecké práce a jeho přijetí, obchodní modely založené na jedinečnosti umělce a společenských hodnotách odlišných od cílů na trhu[5], inklinace k přeshraniční mobilitě (což se týká neobvyklých situací, které nelze zařadit do běžných kategorií vztahujících se na víza, sociální ochranu nebo daňovou problematiku), i skutečnost, že umělecká tvorba je časově i pracovně náročná.

Během své kariéry pracují umělci a pracovníci v kultuře obvykle na částečný úvazek, nemají smlouvu na dobu neurčitou a kombinují zaměstnání a samostatně výdělečnou činnost v několika zemích a ostatních oborech (služby, vzdělávání apod.) Samostatně výdělečná činnost se v kulturních a kreativních průmyslech vyskytuje častěji (33 %) než v zaměstnanosti v rámci celkové ekonomiky (14 %).[6] Podle aktuální zprávy společnosti Ernst & Young[7] se tržby v kulturním a kreativním sektoru[8] v porovnání s rokem 2019 snížily o 31 %. Tyto sektory byly zasaženy ještě více než cestovní ruch, který ztratil 27 % příjmů. V roce 2020 přisel kulturní sektor v příjmech asi o 200 miliard eur. Ekonomický dopad přerušení aktivit bude ale viditelný až v roce 2021.[9] S ohledem na výše uvedené je potřeba k řešení těchto problémů zavést cílená, koordinovaná a jasná[10] opatření.

Cílem tohoto úvodu do problematiky je:

a) poskytnout přehled klíčových charakteristik pracovních podmínek a kariérní dráhy umělců a pracovníků v kultuře a různých statusů umělce v rámci Evropy, kdy se zaměříme hlavně na nejdiskutovanější aspekty, které se v poslední době objevily;

---

[4] European Parliament (2020), European Parliament resolution on the cultural recovery of Europe.

[5] Rex, B., Kaszynska, P., Kimbell, L. (2019), Business Models for Arts and Cultural Organisations: Research Findings from Creative Lenses.

[6] Ernst & Young (2021), op. cit. p..21.

[7] Ernst & Young (2021), Ibid.

[8] Ernst & Young's description of the sector includes: TV, cinema, radio, music, publishing, video games and the performing and visual arts (2021, ibid).

[9] Ernst & Young (2021), ibid, p. 6.

[10] Potřeba těchto cílených opatření je uvedena ve zprávě IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), která tvrdí, že vytvoření spravedlivého kulturního a kreativního ekosystému vyžaduje souběžnou akci na několika frontách: spravedlivý příjem a možnosti výdělku, pevné zázemí pro vymáhání práv a vstup na trh práce a podpůrné regulační a informační systémy (viz str.101-105).

b) shrnout hlavní body, které jsou analyzovány v diskusích o zvláštním statusu umělců a kulturních pracovníků v Evropě s ohledem na kompetence Evropské unie a poskytnout odůvodnění konkrétních řešení v porovnání s dalšími ohroženými sektory;

c) poskytnout přehled klíčových prvků týkající se možného budoucího evropského rámce pro pracovní podmínky v kulturních a kreativních průmyslech.

1. ÚVOD

Situace umělců a kulturních pracovníků je předmětem několika zpráv a publikací na evropské úrovni, které byly vypracovány před i po vypuknutí pandemie covidu-19.[11] Pro uměleckou a kulturní činnost je typická nepravidelnost, různorodost a nestabilita, které jsou výraznější než v jiných odvětvích.

Doporučení UNESCO o statusu umělce z roku 1980 požaduje, aby členské státy zlepšily profesionální, sociální a ekonomický status umělců prostřednictvím kroků a opatření „týkající se odborné přípravy, sociálního zabezpečení, zaměstnanosti, daní, platových podmínek, mobility a svobody projevu.“[12] Doporučení tak vyzývá členské státy, aby umělcům přiřkly stejná práva jako ostatním skupinám, které vyžadují zvláštní zacházení.

V posledním desetiletí byly některé aspekty vztahující se k pracovním podmínkám umělců řešeny na evropské úrovni nesystematicky, např. zavedením reformy autorských práv.[13] Toto úsilí však zatím nevedlo ke zformování jednotného přístupu ke složitému statusu umělce.

Téma je ale na stole již dlouho. **Usnesení Evropského parlamentu o sociálním statusu umělců z roku 2007**[14] (dále jen usnesení EP z roku 2007) vyzývá členské státy, aby zlepšily stav smluv umělců v Evropě a aby – mimo jiné – podporovaly celoživotní vzdělávání, rekvalifikaci, mobilitu a zaměstnanost.

V roce 2018 potvrdila **Nová evropská agenda pro kulturu Evropské komise** sociální a ekonomický dopad kultury a její roli ve vnějších vztazích.[15] Připustila však trvající překážky pro uměleckou práci, například nerovné odměňování a riziko dvojitého zdanění. Podobným směrem se ubíral i **Pracovní plán pro kulturu Rady EU 2019-2022**, který mezi své priority zařadil vybudování ekosystému, který podporuje umělce, kulturní a kreativní profesionály a ustanovení nové otevřené metody koordinace (OMK) týkající se statusu a pracovních podmínek umělců (pravděpodobná realizace v druhé polovině roku 2021).[16]

V září 2020 přijal Evropský parlament usnesení o kulturní obnově Evropy, které předkládá evropským institucím a členským státům vizi týkající se obnovy kulturních a kreativních průmyslů a uznání důležitosti kultury jako hnací síly Evropy pro obnovu po pandemii.[17] V usnesení byla také zdůrazněna potřeba zlepšení pracovních podmínek kulturních a kreativních pracovníků, které se během pandemie zhoršily a návrh na vytvoření evropského rámce pro pracovní podmínky v kulturních a kreativních průmyslech.

---

[11] Například European Commission (2017) Mapping creative value chains: A study on the economy of culture in the digital age and Panteia (2020), The status and working conditions of artists and cultural and creative professionals.

[12] UNESCO (1980). Recommendation concerning the Status of the Artist.

[13] European Union (2019) Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019.

[14] European Parliament (2007), European Parliament resolution of 7 June 2007 on the social status of artists (2006/2249(INI), P6_TA(2007)0236.

[15] European Commission (2018) Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A New European Agenda for Culture COM/2018/267 final.

[16] Council of the European Union (2018) Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019-2022 (14984/18).

[17] European Parliament (2020), European Parliament resolution on the cultural recovery of Europe.

Metodika je v této zprávě založena na dokumentárním přezkumu relevantní mezinárodní literatury v dané oblasti, obzvláště studií a dalších dokumentů poskytnutých národními vládami, UNESCO, Evropskou komisí, Evropskou výkonnou agenturou pro vzdělávání a kulturu (EACEA), Evropským parlamentem a dalšími evropskými institucemi, nevládními organizacemi a ostatními stranami na národní i evropské úrovni. Zpráva využívá i akademickou literaturu a odborné publikace.

Předložením hlavních vlastností relevantních kompetencí EU v tomto shrnutí si klademe za cíl vytvořit přehled nástrojů dostupných v EU, které by umožnily přijetí komplexního přístupu k evropskému rámci pro pracovní podmínky v kulturních a kreativních průmyslech.

V této zprávě je slovo „umělec“ použito komplexně a odkazuje na všechny kulturní a kreativní druhy práce v souladu s doporučením UNESCO z roku 1980 o statusu umělce, který definuje ‚umělce‘ jako osobu, „která přispívá (…) k rozvoji umění a kultury“.[18]

Dopad pandemie covidu-19: postřehy a očekávání

Covid-19 vynesl na světlo častý nesoulad mezi oficiálními požadavky na podporu a hlavními rysy umělecké práce.[19]

Ztráty v kulturním a kreativním průmyslu pocítíme během několika let. Pro rok 2020 byla vyčíslena ztráta tržeb v hodnotě cca 200 miliard eur. Ekonomický dopad covidu-19 na kulturní a kreativní průmysly bude patrný až od roku 2021.[20] Tento sektor byl značně zasažen[21] v zemích, kde kulturní zážitky naživo představují velké procento trhu, tj. ve střední a východní Evropě.

Dopad pandemie na hodnotový řetězec kulturních a kreativních průmyslů bude obrovský a pravděpodobně dlouhotrvající. Jak již bylo řečeno, pandemie vede k nerovnoměrně rozloženému šoku postihujícímu celou ekonomiku, kdy je sektor umění, zábavy a odpočinku jeden z nejvíce zasažených.[22] Toto by mohlo „vést nejen ke vzrůstající nejistotě [...], ale také k odlivu mozků. Profesionálové, kteří již dále nemohou najít uplatnění v kreativním nebo kulturním zaměstnání, pravděpodobně opustí sektor a budou si hledat práci v sektoru, který nemá s kulturou co dělat”.[23] Mnoho pracovníků (autorů, performerů, techniků, administrativních pracovníků) již nyní hledá zaměstnání mimo KKP a mnoho organizací se tak ocitlo v nejistotě. „K udržení úrovně dovedností a podnikavosti v rámci hodnotových řetězců KKP”[24] i k zachování evropského kulturního a kreativního ekosystému je samozřejmě potřeba podpora.

---

[18] UNESCO (1980). op. cit.

[19] Přehled hlavních opatření, která byla zavedena během prvních měsíců krize (obecná opatření týkající se i ostatních sektorů); úpravy rámců specifických pro kulturu; a zvláštní pomoc pro umělce) viz IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), Výzkum pro Výbor pro kulturu a vzdělávání CULT Committee – Cultural and creative sectors in post-Covid-19 Europe: crisis effects and policy recommendations p. 62. Pro přehled hlavních nástrojů na snižování nákladů v souvislosti s kulturním sektorem a nástroje právního rámce (daňové intervence, likvidita/ investice a flexibilita týkající se grantů), viz ibid, pp. 63-64. Pro přehled hlavních nástrojů na podporu umělců a lidí na volné noze (konkrétní podpora pro umělce, lepší pracovní prostředí pro umělce) viz op cit., p. 65.

[20] Ernst & Young (2021), Ibid, p.30.

[21] Ernst & Young (2021), Ibid, pp.30-35.

[22] IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), op. cit., p.25.

[23] IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), Ibid, p.38.

[24] Ernst & Young (2021), op. cit., p. 21.

Pandemie, která prohloubila křehké postavení umělců a pracovníků v kultuře, tak ještě zdůrazňuje potřebu podpořit přímé řešení problémů. Jedním ze zcela nových opatření EU, která byla přijata v souvislosti s pandemií covidu-19, je zavedení podpory režimu krátkodobé práce, např. mechanismus SURE[25] a speciální nástroj REACT-EU[26], které jsou součástí evropského balíčku Next Generation na podporu pracovníků v regionech a sektorech, které jsou nejvíce postiženy pandemií – včetně kulturního sektoru.

Oba nástroje by se tak mohly uplatnit u osob samostatně výdělečně činných, lidí na volné noze a kulturních a kreativních sektorů, záleží však na národních legislativách, jak tuto podporu implementují do svých systémů.

[25] European Commission (2020), The European instrument for temporary Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (SURE).

[26] European Parliament and Council (2020) amending Regulation (EU) No 1303/2013 as regards additional resources and implementing arrangements to provide assistance for fostering crisis repair in the context of the COVID-19 pandemic and its social consequences and for preparing a green, digital and resilient recovery of the economy (REACT-EU).

2. PRACOVNÍ PODMÍNKY UMĚLCŮ A KULTURNÍCH PRACOVNÍKŮ V EVROPĚ

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

Tato kapitola se zabývá hlavními charakteristikami pracovních podmínek umělců a kulturních pracovníků v Evropě.

- Existence několika definic ‚umělce' ztěžuje jednotné uznání tohoto pracovního zařazení.
- Ačkoliv existuje shoda na konkrétních specifikacích práce umělce, žádný z existujících textů je nevnímá jako celek.
- Různorodé zdroje příjmu umělců (běžné zaměstnání, samostatná výdělečná činnost, autorská práva, granty a dotace, půjčky) spolu s roztříštěným pracovním trhem často vedou k nízkým výdělkům a nestabilitě.
- Velká mobilita kulturních pracovníků a umělců je spojena s nedostatkem jednotných předpisů nebo nedostatečnou koordinací opatření týkající se daní, sociálního zabezpečení, minimální mzdy, uznávání diplomů a s tím souvisejícím přístupem k financování a aktuálních informací týkajících se těchto problémů.
- Digitální prostředí vytvořilo specifické výzvy týkající se kulturní produkce a distribuce, monetizace a spravedlivého odměňování v rámci digitálních aktivit a zachování kulturní rozmanitosti.
- Změna kariérního zaměření je mezi umělci běžná, ale v obecném měřítku se potkáváme s nedostatečnou podporou nad rámec vzdělávacích institucí.
- Sektor se vyznačuje přetrvávajícími nerovnostmi a zvýšeným rizikem vyloučení kvůli pohlaví, postižení, věku, rase a xenofobii. To se pak odráží i v digitální homogenitě.
- Omezení svobody uměleckého projevu a nejistota ohrožují ochranu lidských práv.
- Nestandardní formy zaměstnávání umělců vyžadují specifická politická opatření pro zajištění sociální ochrany, kariérního rozvoje a zvyšování kvalifikace, obzvláště v době covidové krize.

2.1. Status umělce

Doporučení UNESCO o statusu umělce z roku 1980 definuje ‚umělce' jako „osobu, která vytváří umělecká díla, nebo se skrze vlastní interpretaci podílí na tomto vytváření, považujíc uměleckou tvorbu za neoddělitelnou součást svého života. Tato osoba svojí tvůrčí činností přispívá k rozvoji kultury a umění a je uznávána za umělce nebo o toto uznání usiluje. Přitom nezáleží, zda je zaměstnancem, osobou podnikající nebo provozující tvůrčí činnost".

V Evropské unii ztěžuje existence několika definic ‚umělce' implementaci Doporučení UNESCO. Pro definici ‚umělce' lze použít pět různých přístupů, které se ale mohou navzájem překrývat. Umělec je definován: členstvím v uznávané umělecké asociaci; komisí odborníků (např. v Nizozemí); daňovým úřadem (např. v Irsku); uměleckými výstupy (např. ve Francii a Irsku); nebo povahou umělecké aktivity. [28]

Status umělce je na trhu práce spojen s mnoha problémy. Některé členské státy je řeší pomocí souhrnné legislativy (např. Bulharsko a Německo);

ostatní disponují legislativou určenou přímo pro umělce (např. Španělsko a Litva[29]); jiní tento problém řeší pomocí kulturních politik (např. Nizozemsko[30]). Tento problém ale stále není vyřešen, což jen potvrzuje míra pozornosti, která je této záležitosti věnovaná napříč členskými státy. Tato otázka se objevila v belgické vládní dohodě[31] z roku 2020 a kulturní komise italského Senátu požádala vládu o přijetí opatření[32]. Je stále zřetelnější, že specializované zákony týkající se statusu umělců jim svěřují důležitou roli[33].

Covid-19 zdůraznil dopad těchto komplikací na status umělce a urychlil vývoj již existujících trendů. Pro účely sociálního zabezpečení by tak úřady měly uznat umělce jako takové, ale také fakt, že takoví jedinci se uměním živí. Během pandemie se ukázalo, že pro mnoho umělců pracujících v EU je problém doložit svou pracovní pozici, tudíž i nárok na dávky v nezaměstnanosti a ostatní druhy podpory.[34] Návrh, který se objevuje v usnesení EP z roku 2007 o zřízení registru umělců na bázi europasu[35], nedokázal vyřešit strukturální výzvy, které se od té doby objevily, dostaly se ještě více na světlo během pandemie a mohou dále narůstat, např. ztráta příjmu, rostoucí nejistota, nerovnosti, marginalizace sociálních rozkolů a narůstající polarizace ve společnosti.[36]

2.2. Pracovní podmínky

- *Hlavní znaky umělecké práce*

Ve srovnání s obecným pracovním trhem **se mezi umělci a kulturními pracovníky vyskytuje daleko více osob samostatně výdělečně činných.** Samostatně výdělečná činnost se v tomto sektoru vyskytuje častěji (33 %) než v celkové ekonomice (14 %).[37] **Vzhledem ke specifickým rysům se u tohoto typu zaměstnanosti objevuje několik problémů:** přístup k podpůrným opatřením je často komplikovaný, protože programy většinou nejsou přizpůsobené těmto hybridním formám zaměstnanosti[38] a u osob samostatně výdělečně činných je běžné, že nemají přístup k záchranným balíčkům, což snižuje jejich flexibilitu. Navíc současné oficiální statistiky nezaznamenávají druhá zaměstnání ani dobrovolnictví, které se v kulturním a kreativním průmyslu

---

27 Panteia (2020), The status and working conditions of artists and cultural and creative professionals, p. 45. based on SKKD (2013) Status of the Artist. Working Document for a General International Debate.

28 Shrnutí nejdůležitější legislativy zavedené členskými státy pro poskytnutí statusu umělce, viz Panteia (2020) op.cit. 46.

29 Panteia (2020), op cit., p. 49.

30 Panteia (2020), Ibid, p. 97.

31 Government of the Kingdom of Belgium (2020), L'accord de gouvernement, p. 45.

32 Senato della Repubblica (2020), Parere Approvato Dalla Commissione Sull'Atto N. 572. Legislatura 18ª - 7ª Commissione permanente - Resoconto sommario n. 189 del 06/10/2020.

33 Panteia (2020), op cit, p. 45.

34 Panteia (2020), Ibid, p. 51.

35 European Parliament (2007), European Parliament resolution of 7 June 2007 on the social status of artists.

36 IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), op cit. pp.39-40.

[37] Panteia (2020), op.cit, p. 18.

38 OECD (2020), Supporting livelihoods during the COVID-19 crisis: Closing the gaps in safety nets.

často vyskytují a nevypovídají tak o skutečném objemu kulturní zaměstnanosti a důležitosti KKP.[39]

Většina kulturních organizací a podniků se navíc řadí mezi malé a středně velké (více než 90 %).[40]

U umělců a kulturních pracovníků je větší pravděpodobnost, že budou pracovat na částečný úvazek, nebudou mít smlouvu na dobu neurčitou a budou kombinovat zaměstnání a samostatně výdělečnou činnost v několika zemích a sektorech (služby, vzdělávání atd.). **Tito lidé proto nemají klasický pracovní rytmus**, který je obvykle vnímán jako práce na plný úvazek se smlouvou na dobu neurčitou u jednoho zaměstnavatele. Takovýto pracovní rytmus se zpravidla vyskytuje u „umělců, spisovatelů, tvůrců, hudebníků, překladatelů a tlumočníků“[41], kteří přecházejí mezi “příležitostnými úvazky nebo prací na částečný úvazek, samostatně výdělečnou činností a nezaměstnaností (s podporou v nezaměstnanosti nebo bez) a neplacenými aktivitami, například dobrovolnictvím, rekvalifikací, studiem a rodinným životem.”[42]

Přestože usnesení EP z roku 2007 uznává potřebu zlepšit situaci umělců zvláště v oblasti smluv a sociálního zabezpečení, strukturální změny na pracovním trhu od přijetí tohoto usnesení i pandemie **nastolily potřebu revize těchto požadavků**. **Pandemie zhoršila zejména obtížnou finanční situaci umělců a kulturních pracovníků**, jejichž nestandardní postavení si vyžádalo vytvoření zvláštní nouzových balíčků v několika členských státech (např. Portugalsko a Itálie).[43]

- Nejistá práce

Umělci a kulturní pracovníci mají obvykle vyšší vzdělání než pracovníci v ostatních sektorech, což ale vede k tomu, že **se často ocitají v nejistotě a zároveň mají vysokou kvalifikaci**[44]. „Jednotlivé subsektory mohou obsahovat různé vzorce, což se odráží **v roztříštěném pracovním trhu**”[45] s velkými rozdíly v potřebách daného subsektoru.[46]

Nejistotu ve vztahu k umělcům je možné vysvětlit několika faktory: **nestandardní pracovní podmínky, status a příjem**, nepředvídatelnost koncového produktu umělecké práce a jeho přijetí, obchodní modely založené na jedinečnosti umělce a společenských hodnotách odlišných od cílů na trhu[47], inklinace k přeshraniční mobilitě (což se týká neobvyklých situací, které nelze zařadit do běžných kategorií vztahující se na víza, sociální ochranu nebo daňovou problematiku) i skutečnost, že umělecká tvorba je časově i pracovně náročná. Dalším aspektem je oddanost oboru a vysoká konkurence v tomto sektoru, což znamená, že mnoho kreativních pracovníků přijme

[39] OECD (2020), Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors.

[40] Ernst & Young (2021), op. cit., p. 4.

[41] Panteia (2020), op cit, p.19.

[42] Panteia (2020), Ibid, p. 20.

[43] Panteia (2020), Ibid, pp. 117-118.

[44] Toto je patrné například v průzkumu z roku 2019 týkající se členů Federace evropských filmových režisérů a Federace evropských scénáristů i ostatních zúčastněných stran zaměřeného na výdělky a pracovní život. Výzkum odhalil, že nejméně 80% režisérů, scénáristů a jiných autorů v audiovizi má vysokoškolské vzdělání. Studie také odhalila obavy týkající se nejistoty pracovního místa, nestability příjmů a špatně placené či neplacené práce. Viz Willekens, M., Siongers, J., Pissens, L. and Lievens, J. (2019), European survey on the remuneration of audiovisual authors, pp.10 and 86.

[45] Panteia (2020), op. cit, p.20.

[46] See On the Move (2019), Operational study: Mobility Scheme for Artists and Culture Professionals in Creative Europe countries i-Portunus, pp. 42-44 and European Commission (2017) Mapping creative value chains: A study on the economy of culture in the digital age, pp. 12-13.

[47] Rex, B., Kaszynska, P., Kimbell, L. (2019), Business Models for Arts and Cultural Organisations: Research Findings from Creative Lenses.

špatně placenou práci nebo pracují bez nároku na honorář, protože doufají, že tak získají další pracovní příležitosti.

Usnesení EP z roku 2007 bere na vědomí, že situace umělců je někdy nejistá, ale žádný z návrhů se touto otázkou přímo nezabývá.

- Sociální zabezpečení

Umělci ve standardním zaměstnaneckém poměru většinou mají přístup k systémům navrženým „pro účely zdravotní péče, pojištění, výpadku příjmu a důchodů“.[48] Kombinace práce na volné noze a samostatně výdělečné činnosti na straně jedné a nestandardní podmínky umělecké práce na straně druhé má často za následek **obtížný přístup k sociálnímu zabezpečení**.[49]

Některé členské státy uplatňují obecná ustanovení týkající se sociálního zabezpečení, která se vztahují na všechny osoby samostatně výdělečně činné, jiné státy **mají speciální pravidla a plány pro samostatně výdělečně činné umělce** nebo **přizpůsobují** stávající sociální podporu nestandardním podmínkám práce umělce. Jiné **členské státy vypracovaly nebo zadaly k vypracování komplexní paralelní program**, zavedly zvláštní opatření nebo podpořily implementaci doplňkových systémů třetích stran.[50] Německo má například jeden z nejkomplexnějších systémů sociálního zabezpečení pro umělce samostatně výdělečně činné, které pokrývá zdravotní a důchodové pojištění.[51]

Možnosti využití podpory v nezaměstnanosti nebo jiných druhů podpory se tak u **umělců z různých členských zemí liší**. Francie a Belgie zavedly zvláštní režim zaměstnaneckých výhod určených umělcům zabývajícím se scénickým uměním. Ve Švédsku mají alianční systém, který je spolufinancován ministerstvem kultury, který zajišťuje mzdu divadelníkům, tanečníkům a hudebníkům mezi jednotlivými projekty.[52] Některé členské státy nedisponují žádnými zvláštními opatření týkající se sociálního zabezpečení, která by cílila na umělce (např. Dánsko, Itálie, Malta, Rumunsko).[53] **Všechny tyto problémy souvisejí** s narůstajícím počtem **krátkodobých smluv a samostatně výdělečnou činností**[54] a také se skutečností, že umělci a lidé zabývající se kreativní prací mají často smlouvu na kratší dobu, než po kterou skutečně pracují.[55]

Obecně nastavené systémy sociálního zabezpečení neodpovídají potřebám profesionálních umělců. Pro ilustraci: podpora pojištění v nezaměstnanosti nebo penzijních fondů musí splňovat předem definovaná kritéria (která se liší stát od státu); příjem umělců je obvykle pod minimální částkou určenou penzijním systémem; výpočty důchodů nepočítají s některými typy příjmů (např. z autorských práv); většinou nejsou uznávané pracovní úrazy; výpočet

[48] Panteia (2020), op.cit., p. 56.

[49] Panteia (2020), Ibid, 56.

[50] Pro získání podrobnějších informací týkající se těchto programů viz Compendium of Cultural Policies and Trends.

51 Podíl umělců odpovídá podílu zaměstnanců v zákonném sociálním pojištění (tj. 50 %), zatímco tzv. uživatelský podíl (30 %) odpovídá podílu zaměstnavatele. Federální podpora pokrývá dalších 20 % příspěvku. Více informací o německém programu viz Touring Artists (no date), The Artists' Social Security Fund.

[52] Panteia (2020), op.cit., 61.

[53] Panteia (2020), Ibid, p. 63.

[54] EuroFIA (2014) Survey on the Situation of Work-Life Balance in the Audiovisual and Live Performances in Eight European Countries.

[55] Panteia (2020), op.cit., p 9.

příspěvků také většinou nebere v úvahu období výzkumu nebo vzdělávání; a také se často předpokládá, že na pracovním trhu je umělecká práce vždy dostupná.[56]

Tyto problémy jsou ještě zdůrazněny tím, že **samostatně výdělečně činní umělci si musí platit daně a sociální zabezpečení nebo přispívat do systému garantovaného příjmu.** Do univerzálních podpůrných programů je většinou možné přispívat většími a pravidelnými částkami. **Národní systémy sociálního zabezpečení tak nejsou jednotně řízené, což způsobuje další komplikace v případě přeshraniční mobility**.[57]

Usnesení EP z roku 2007 uznává problémy, kterým čelí umělci s krátkodobou smlouvou v souvislosti k přístupu k sociálnímu zabezpečení a pracovního práva i co se týče získávání víz a pracovních povolení.

- Daně

Daňová pravidla jsou pro umělce a kulturní pracovníky velkým problémem.[58] Ačkoliv je mobilita umělců v rámci EU naprosto běžná, **nemá EU žádnou pravomoc vydávat právní předpisy týkající se přímé daně**, protože za daňový systém nesou odpovědnost jednotlivé členské státy. Aby se zabránilo dvojímu zdanění, existují národní daňová pravidla a bilaterální daňové dohody, které koordinuje OECD. Modelová konvence o zdaňování příjmu a kapitálu OECD stanovuje pravidla pro různé druhy příjmů. Pro umělce je nejdůležitější článek 7 o ziscích z podnikání a samostatně výdělečné činnosti, článek 12 o honorářích, článek 15 o příjmu ze zaměstnání a článek 17 o zábavních umělcích.[59]

Umělci pracující ve více zemích se setkávají ještě s dalšími problémy, např. kvůli vícečetnému zaměstnaneckému statusu se jich týká „chybějící (celkový či částečný) odpočet nákladů; pokračující daň z nepravidelného příjmu (…), honoráře a příjmy z autorského práva, které jsou vnímány jako ‚příjem‘.“[60] **Tento složitý právní systém v kombinaci s absencí celoevropského přístupu k zdanitelnému příjmu z výkonu**, výpočtu zdanitelného příjmu, pravidel týkajících se odečitatelných výdajů, srážkové daně a přiznání k dani z příjmu[61] **mohou vést k nadměrnému zdanění a diskriminačnímu uplatnění právních předpisů.** Umělci také zmiňují, že v některých členských státech se nemohou stát součástí průměrování příjmů, dále se mluví o administrativních a jazykových bariérách a obtížnému přístupu k jasně formulovaným informacím o tomto tématu.[62] Ačkoli daň z přidané hodnoty (DPH), která je uplatňována při prodeji zboží nebo služeb, již byla z velké části v rámci EU sladěna ve směrnici o DPH (směrnice 2006/112/EC), nechává dost prostoru pro různé výklady.[63]

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 říká, že je třeba neustále pokračovat ve zjednodušování přístupu k jasným a konsistentním opatřením týkajících se sociálního zabezpečení umělců, nemocenského pojištění, daní, nezaměstnanosti, zdraví a důchodů.

56 Panteia (2020), Ibid, p. 55. Je důležité zmínit, že v roce 1990 Evropská komise spustila MISSOC, "Mutual information system on social protection", aby umožnila výměnu informací o sociálním zabezpečení v Evropě.

57 Viz European Union (2004), Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems and IGBK (2010), Experts' Workshop on Social Security of Visual Artists in Europe.

58 For Tax measures impacting self-employed artists and creative professionals in EU Member States, p.71.

59 EFA/Pearle* (2016a) The Ultimate Cookbook for Cultural Managers - Artists Taxation of in an International Context, p. 38.

60 Panteia (2020), op. cit., 79.

[61] Panteia (2020), Ibid, p. 79.

[62] Panteia (2020), Ibid, p. 80.

[63] Panteia (2020), Ibid, p. 82.

S ohledem na ostatní výzvy týkající se zdanění umělecké práce zůstává podstatné usnesení Evropského parlamentu z roku 2007, které vyzývá členské státy, aby přijaly a zavedly jasná a srozumitelná opatření pro podporu přímých a nepřímých daní z kreativní činnosti.

2.3. Mobilita

Přeshraniční mobilita se velkou měrou týká právě umělců, kulturních a kreativních pracovníků. Z mnoha důvodů je klíčovým faktorem v kariérním rozvoji mnoha z nich (např. vzdělávání, budování kapacit, networking, ekonomické účely[64]), obzvláště v sektoru živého umění. V tomto kontextu čelí tento sektor obecnějším výzvám, např. „snížení byrokratické zátěže, potřeba jednosměrné a vícesměrné mobility a potřeba mobility, která bude součástí všech pracovních procesů."[65] Jednotlivé subsektory (např. výtvarné umění, scénická umění, hudba, literatura, architektura, kulturní dědictví) mají ale své vlastní potřeby týkající se zaměření, načasování, trvání a asistence.[66]

Sektor se tak stává svědkem vývojových tendencí směrem k mezioborovým partnerstvím a spolupráce s neuměleckými nebo ostatními sektory i začleňování mobility do práce kulturních organizací – jak je patrné z vývoje mezinárodních kulturních projektů a přeshraničních projektů kulturní spolupráce.[67]

Charakteristika **rámců mobility se značně liší.** Mobilita může být krátkodobá nebo, což je čím dál častější, dlouhodobá.[68] **Pracovníci mohou být mobilní různými způsoby:** tím, že se stanou zaměstnanci organizací v jiné zemi EU; mohou být ‚vysláni' do organizace, která působí v jiných zemích EU nebo se mohou stát ‚samostatnými vyslanci' v případě samostatně výdělečné činnosti; mohou také vstoupit do smluvního vztahu jako osoby samostatně výdělečně činné v jiné zemi EU. **Takovéto situace se obzvláště v oblasti živého umění překrývají.**[69] **Umělecké a kulturní organizace a společnosti se také mohou stát vysoce mobilní** (např. divadelní společnosti, taneční skupiny a orchestry).

Překážky v mobilitě jsou obvykle vázány na situaci, kdy se pravidla, nařízení a administrativní požadavky liší stát od státu. I v případech, kde má EU kompetenci koordinovat pravidla nebo postupy, jsou rozdíly v jednotlivých státech EU pro mobilitu opravdovou výzvou. Mobilitě umělců také brání **nedostatek informací**[70] o konkrétních právních předpisech, příležitostech a zdrojích.[71] To se pojí i s dalšími **omezeními a překážkami: právní a administrativní bariéry, nestandardní pracovní síla a zeměpisné rozdíly.**[72] Pozitivním krokem jsou ale

---

[64] Panteia (2020), Ibid, p. 23.

[65] On the Move (2019), Operational study: Mobility Scheme for Artists and Culture Professionals in Creative Europe countries i-Portunus, p. 32.

[66] On the Move (2019), Ibid, pp. 42-44.

[67] Panteia (2020), op.cit., 23.

[68] Panteia (2020), Ibid, p. 24.

[69] Panteia (2020), Ibid, p. 24.

[70] Tímto se zabývá nejnovější příručka. Viz MobiCulture (2020) Zone Franche. Guide Pratique des Visas.

[71] Viz EFA/Pearle* (2016a) and EFA/Pearle* (2016b), dvě informační brožury vytvořené Pearle*-Live Performance Europe (Performing Arts Employers' Associations League Europe) a EFA pro podporu přeshraniční mobility v souvislosti se schengenskými vízy, daněmi, DPH, sociálním zabezpečením a autorským právem.

[72] On the Move (2019), Operational study: Mobility Scheme for Artists and Culture Professionals in Creative Europe countries i-Portunus, pp. 28-30.

mobilní informační body/Mobility Information Points (MIPs)[73], které umělcům a kulturním pracovníkům poskytují informace a pomoc týkající se působení nebo plánovaného působení v různých zemích.[74] Dalším klíčovým faktorem je složitý p**řístup k financování** v souvislosti hlavními rozpory v celé EU.[75]

Mobilita také ovlivňuje sociální zabezpečení. I přes zásadu jednoty právních předpisů, která si klade za cíl zamezit dvojímu placení příspěvků na sociální zabezpečení[76] a principu, kdy je „nárok na sociální zabezpečení spojen s povinností platit příspěvky do systému sociálního zabezpečení s ohledem na povolání, které umělec uvádí“[77]. **Souběžný výskyt různých systémů a pravidel vede k administrativním obtížím.** K jejich řešení bylo sestaveno pět zásad: rovné zacházení; rovnost příspěvků, příjmů, faktů nebo událostí; sčítání období; jednotná platná legislativa; exportovatelnost.[78]

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 definuje mobilitu jako klíčovou charakteristiku umělecké aktivity. **V tomto usnesení vyzývá Evropský parlament členské státy, aby si vzájemně uznávaly diplomy a jiné doklady o kvalifikaci vydaných v členských státech a třetích zemích. V usnesení je také obsažena výzva k uznání existence problémů, které jsou spojeny s vydáváním víz** pro evropské umělce a umělce ze třetích zemí – což může být obzvláště komplikované pro umělce s krátkodobými smlouvami[79]. Výzva je adresována Komisi, která by měla zvážit zavedení zvláštních dočasných víz pro evropské umělce a umělce ze třetích zemí. **Komise by také měla propagovat mobilitu evropských studentů umění** a poskytnout financování opatřením a pilotním projektům týkající se modelů pro umělecké vzdělávání, což se může uskutečnit pomocí evropského fondu mobility pro výměnu učitelů a mladých umělců inspirovaným programem Erasmus. Co se týče mobility, v usnesení se zmiňuje požadavek zavedení „opatření pro zajištění přesunu důchodových a sociálních nároků, které vznikly umělcům třetích zemí, do jejich země a také mezi členskými státy“.

Ačkoliv pandemie pozastavila fyzickou mobilitu, vydávání víz zůstává i nadále palčivým problémem a dostává se do popředí i kvůli vystoupení Spojeného království z Evropské unie a chybějící kapitole o mobilitě jednotlivců v Dohodě mezi EU a Spojeným královstvím o obchodu a spolupráci.[80]
Uznávání uměleckých diplomů a osvědčení o kvalifikaci je stále velkým problémem – stejně jako neexistující společné evropské postupy v oblasti uměleckého vzdělávání a odborné přípravy. Nové hygienické podmínky složitost vízového řízení ještě více komplikují.[81]

---

73 MIPs ‘jsou informační centra a/neb webové stránky, které se zabývají administrativními problémy, se kterými se mohou setkat umělci a kulturní profesionálové při přeshraniční spolupráci

74 Tato iniciativa je inspirována doporučeními na evropské úrovni, obzvláště doporučeními Evropské komise (2011), Information Standards for the Mobility of Artists and Cultural Professionals. Expert Group on Mobility Information Standards Convened by the European Commission. Ostatní relevantní dokumenty na evropské úrovni jsou dostupné na http://on-the-move.org/librarynew/policyandadvocacy/87/eu-documents/

75 On the Move (2019), Ibid, pp. 46-58.

76 Panteia (2020), op cit, p. 63.

77 Panteia (2020), Ibid, p. 63.

78 Viz European Union (2004), Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems.

[79] K tomuto tématu, viz On the Move (2012), Artists' mobility and visas: a step forward. Final report of On the Move's workshop on artists' mobility and Schengen visa

[80] European Commission (2020c), Trade and Cooperation Agreement Between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the One Part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the Other Part.

[81] Viz např., https://beursschouwburg.be/nl/events/the-power-of-the-fragile/.

2.4. Příjem a spravedlivé odměňování

- Povaha příjmů

Umělci získávají svoje příjmy mnoha způsoby: jako řádní zaměstnanci a většinou jako osoby samostatně výdělečně činné. V určitých souvislostech to ale bohužel může znamenat i „konkrétní platbu za jedno přestavení v libovolné výši (...) a ne předem domluvený a vyjednaný honorář"[82] nebo dokonce platbu v naturáliích.

Zdroj příjmu umělců navíc často závisí na sektoru nebo zaměstnání v sektoru a značně se liší. Autoři často využívají honoráře, zálohové platby a výnosy z autorských práv; „středně vysoké příjmy jsou běžné například ve filmu, hudbě a scénických umění, zatímco ve výtvarném umění a literatuře se pohybují spíše na nižší hladině".[83] **Někteří umělci jsou ochotni pracovat zdarma**, čehož někteří zaměstnavatelé využívají k nespravedlivému odměňování.[84]

Výsledkem tak je, že **i přes diverzitu zaměstnaností umělců a kulturních pracovníků** (které jsou popsány výše), **nestandardní pracovní podmínky a vícezdrojové příjmy mají umělci nízkou úroveň příjmů[85].** To je ještě umocněno zhoršením relativního příjmu[86] a nedostatkem příležitostí pro stabilní zaměstnání (např. v hudebním sektoru, kde státní podpora v mnoha členských státech značně poklesla po krizi v roce 2008).[87]

- Spravedlivé odměňování

K tématu spravedlivého odměňování je třeba poznamenat, že **„umělců a tvůrců se týkají dva druhy odměňování: plat a autorská práva"**.[88] Mnoha umělců se ale autorská práva dotýkají minimálně nebo vůbec a tento trend je ještě posílen přechodem do digitálního světa. Tuto část je proto třeba číst ve spojitosti s částí o umělcích a digitálním prostředí a výzvách, které představují streamovací platformy pro hudbu i audiovizi. Mělo by se také vzít v úvahu, že „celkový růst a mezisektorové inovační trendy **se neprojevují v systémech spravedlivého odměňování** v daném sektoru".[89]

Umělci čím dál častěji požadují intenzivnější ochranu autorských práv a nové mechanismy k zajištění spravedlivé odměny za jejich dílo. To je patrné hlavně v hudebním sektoru nedávno změněném digitalizací, která vede k zásadním změnám ve zdrojích příjmů hudebníků. V praxi je nyní pro mnoho hudebníků obtížné vydělávat si hudbou na živobytí. V tomto kontextu je v některých členských státech velkým problémem pirátství. „Průměrný uživatel internetu vyhledal pirátský obsah 9,7krát měsíčně v roce 2018 – 26krát za měsíc v Lotyšsku a méně než 4krát za měsíc ve Finsku".[90]

---

82 Panteia (2020), op cit, p. 91.

83 Panteia (2020), Ibid, p. 91.

84 Panteia (2020), Ibid, pp. 92-93.

85 FERA & FSE (2018), If the culture industries are so successful, why are so many artists poor?

86 Toto se vztahuje na výdělky některých pracovníků v souvislosti s průměrnými příjmy v jejich sektorech.

87 Panteia (2020), Ibid, p. 90.

88 UNESCO (2020), Culture in Crisis: Policy guide for a resilient creative sector, p. 15.

89 IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), op cit., p. 19.

[90] Panteia (2020), op.cit., p. 96.

V tomto ohledu byla zásadním krokem směrnice 2019/790 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu (dále jen SJDT). Ve směrnici je stanoven soubor sladěných mandatorních principů a práv k posílení smluvního postavení autorů a performerů. Zásada spravedlivého odměňování (článek 18) ukládá zákonodárcům na národní úrovni, aby tyto mechanismy zavedly a přizpůsobily je jednotlivým sektorům. Opatření v kapitole III směrnice by měla zplnomocnit autory, performery a jejich odbory k uskutečnění kroků pro zintenzivnění boje proti buyout smlouvám a propagaci spravedlivých podmínek v hudebním a audiovizuálním průmyslu. Smlouva zmiňuje kolektivní vyjednávání jako mechanismus pro dosažení spravedlivého odměňování ve vykořisťovacích smlouvách autorů a performerů. To otevírá dveře odborům v kulturních a kreativních průmyslech pro dosažení lepší návratnosti pro pracovníky v použití jejich práce online právě přes kolektivní vyjednávání.

Z tohoto důvodu se pak jeví jako naléhavé řešit překážky v kolektivním vyjednávání, o kterých pojednává následující část.

Statutární práva o rezidentním odměňování[91], která platí uživatelé/vlastníci licencí, jsou i nadále efektivním mechanismem pro zajištění spravedlivého odměňování.[92] Také skupina European Parliament Cultural Creators Friendship Group (CCFG) vyjádřila svou podporu v otevřeném dopise o článku 18, který vyzývá k účinné implementaci tohoto článku pro zajištění spravedlivého odměňování autorů a performerů za použití jejich děl na streamovacích službách.[93] Do 7. června 2021 mají členské státy čas zavést opatření uvedená ve směrnici do své legislativy (článek 26).

Téma spravedlivého odměňování je aktuálním tématem v sektoru výtvarných umění, zejména co se týče práv na odměnu za výstavy.[94]

- Svoboda sdružování a kolektivní vyjednávání

Jak bylo uvedeno v předchozí části, plat nebo příjem z práce je hlavním zdrojem financí pro mnoho pracovníků v kulturním a kreativním sektoru. V této souvislosti je zajištění slušné mzdy, která odpovídá vysoké kvalifikaci pracovníků a také zohledňuje přípravu a zkoušky, klíčem k udržitelné úrovni příjmu pro pracovníky v daném sektoru.

Doporučení UNESCO z roku 1980 zohledňuje práva umělců organizovat se v odborových svazech nebo profesních organizacích. S ohledem na tuto zásady se o mzdách někdy diskutuje v rámci kolektivního vyjednávání mezi sociálními partnery (managementem a pracovníky) napříč sektory, včetně kulturního a kreativního sektoru, po celé Evropě. Tyto **kolektivní smlouvy vytváří rovné podmínky** pro všechny pracovníky v daném sektoru a obsahují často i další doplňkové dohody ohledně odborné přípravy nebo důchodů.[95]

---

[91] Jsou „zakotvena v zákoně jako nezadatelné (a nezcizitelné) právo obdržet odměnu podléhající kolektivní správě (povinně, je-li to nutné) a vyplácené uživateli/nabyvateli licencí" – see Xalabarder, R. 2020, The Principle of Appropriate and Proportionate Remuneration for Authors and Performers in Art.18 Copyright in the Digital Single Market Directive, p.1.

[92] Xalabarder, R. (2020), ibid. On this topic, also see Xalabarder, R. (2018). Audiovisual Authors' Right to Equitable Remuneration for the Exploitation of their Artworks.

[93] ECGFG (2020), Open Letter on Article 18.

[94] IGBK (2018), Exhibition Remuneration Right in Europe. For other relevant discussions, see the Flanders Arts Institute (see https://www.kunsten.be/en/research/socio-economic-postion-of-the-artist/werkomstandigheden-en-fair-practices/) and the new 'Paying the artist' policy of Arts Council Ireland (see https://visualartists.ie/paying-the-artist-the-arts-council-publish-new-policy/).

[95] Více informací o evropském přístupu k sektorálnímu sociálnímu dialogu, viz European Commission (2010) Commission Staff working Document on the functioning and potential of European sectoral social dialogue.

Studie z roku 2015 o odměňování autorů a performerů, kterou zadalo Generální ředitelství pro komunikační sítě, obsah a technologie (CNECT) při Evropské komisi, se zabývala zvláštní rolí, kterou hraje členství v odborech a kolektivní vyjednávání při snižování nerovností a zlepšování postavení autorů a performerů. Ve studii stojí: „Opatření na národní nebo evropské úrovni, které může přispět k posílení smluvního postavení autorů a performerů vůči vykořisťovatelům a ke snížení informačních nerovností by mohlo vést k vytvoření příznivějšího prostředí pro podporu role odborů. Ty pak mohou podpořit autory a performery nejméně třemi způsoby, které se pro zajištění odměňování osvědčily nejvíce: dodávání informací, kolektivní vyjednávání a vymáhání.“[96]

Je tedy zřejmé, že autoři studie brali v úvahu skutečnost, že kolektivní vyjednávání a členství v odborech přináší pracovníkům výhody tam, kde jsou uplatňovány. Jak je ale řečeno výše, kolektivní vyjednávání je v nové evropské směrnici o autorském právu vnímané jako mechanismus pro dosažení spravedlivého odměňování ve vykořisťovacích smlouvách pro autory a performery.[97]

Vysoký počet lidí na volné noze a osob samostatně výdělečně činných v tomto sektoru, včetně profesí, kde byly zaměstnanecké smlouvy dříve běžné, vede k vzniku **nové překážky v kolektivním vyjednávání v důsledku uplatňování pravidel hospodářské soutěže v kolektivních smlouvách pro osoby samostatně výdělečně činné.** Toto má pak dopad na jejich sazby.[98]

Z uplatnění pravidel hospodářské soutěže, kdy jsou osoby samostatně výdělečně činné vnímány jako podniky, vyplývá, že nemají nárok na zastupování odborovými svazy v kolektivním vyjednávání, protože by to vedlo ke stanovení cen. V mnoha případech tak úřad pro hospodářskou soutěž doporučuje odborům, aby svým členům neradily ohledně minimálních sazeb. Fyzické osoby jako osoby samostatně výdělečně činné by pak mohly být zaměstnány za podmínek nižší sazby, než kterou si odbory a zaměstnavatelé předem stanovili jako spravedlivé minimum, což také oslabuje koncept sazeb jako takových. Ačkoliv se většina úřadů pro hospodářskou soutěž v EU nezaměřila na dohody o kolektivním vyjednávání v daném sektoru zahrnujícím osoby samostatně výdělečně činné, vzniklé případy měly většinou obecně negativní dopad na kolektivní vyjednávání.

Komise si uvědomuje dopad digitalizace a další změny na pracovním trhu, a tak **nedávno zveřejnila plán pro smlouvy týkající se kolektivního vyjednávání pro osoby samostatně výdělečně činné**.[99] Jeho cílem je definice rozsahu implementace evropských právních předpisů týkající se hospodářské soutěže na podporu zlepšení pracovních podmínek osob samostatně výdělečně činných pomocí smluv o kolektivním vyjednávání. Tato iniciativa by mohla odstranit právní překážku pro kolektivní vyjednávání jménem kulturních a kreativních pracovníků, kteří jsou zastoupeni odbory a zajistila by zapojení sociálních partnerů do vytvoření spodních hranic odměňování pro zachování udržitelného sektoru.

Evropský sociální dialog hraje důležitou roli při podpoře kolektivního vyjednávání a sociálního dialogu také na úrovni členských států. Sociální partneři jsou bráni v potaz při kolektivním vyjednávání o mzdách a pracovních podmínkách, což je také zakotveno ve Smlouvě o Evropské unii a národních právních předpisech.

[96] IVIR, Europe Economics (2015), Remuneration of Authors and Performers, p. 149.

[97] Viz také ETUC (2019), New Trade Union Strategies for New Forms of Employment.

98 Pro více informací o problému zavedení práva kolektivního vyjednávání pro pracovníky zvláště v živém umění a audiovizi, viz FIA (2016), The Future of Work in the Media, Arts and Entertainment Sector: Meeting the Challenge of Atypical Working, pp. 34-50.

99 European Commission (2020) Collective bargaining agreements for self-employed – scope of application EU competition rules.

V usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 se nemluví o svobodě sdružování ani kolektivním vyjednávání.

- Granty a dotace

Jedním z hlavních problémů, který se týká umělců, kulturních a kreativních pracovníků, je dostupnost externích zdrojů financování, tj. **grantů**. Výzkum z roku 2019 potvrdil, že granty jsou nejefektivnějším veřejným zdrojem financování v kulturním a kreativním sektoru, následované budováním kapacit.[100] **Dostupnost těchto grantů je ale někdy obtížná**.[101]

Dalším tradičním hlavním externím zdrojem financování umělců-jednotlivců jsou přímé dotace ve formě grantů. Tyto dotace mají několik cílů: podpořit uměleckou a kulturní hodnotu v kariéře i práci a/nebo sociální nebo ekonomické hodnoty, jejichž význam uznávají a podporují státní orgány prostřednictvím přidělování finančních prostředků. F**inanční krize ale vedla k výraznému snížení rozpočtu na kulturu**.

Granty a dotace také ovlivňují situaci umělců i jinak: snižování rozpočtů na kulturu, rychle se měnící priority v návaznosti na krátkodobé trendy (které jen zřídkakdy kladou důraz na uměleckou hodnotu), politizace podpory v mnoha zemích, zaměření na výstupy, a ne na procesy, zaměření se na jednotlivé kroky (což neodpovídá obchodním modelům v mnoha KKP), nebo trend směrem k financování projektu nebo události. Granty mohou paradoxně podporovat nízké mzdy, pokud podporují ambiciózní výstupy bez zajištění slušné odměny. Navzdory mimořádným prostředkům a opatřením, která byla v souvislostí s pandemií[102] zavedena, obnažil právě covid-19 fakt, že umělci jsou závislí na krátkodobém financování, což přispívá k nejistotě a ekonomické nestabilitě.

V usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 se nemluví o grantech ani dotacích.

- Půjčky, záruky

V případě některých kulturních a kreativních sektorů, **například filmové produkce, jsou nejdůležitějším externím zdrojem financí půjčky nebo záruky.** S **problémy při získávání bankovní půjčky**[103] se nejčastěji setkávají osoby samostatně výdělečné činné, malé podniky v kulturním sektoru, umělci a ostatní kulturní profesionálové. Půjčky také nejsou ideálním řešením pro všechny kulturní aktivity, protože nemají uplatnění např. ve scénických uměních.[104]

Kulturní a kreativní sektory také využívají soukromé financování, například dluhové financování, půjčky ve formě peer-to-peer[105] **a stále více i systémy záruk.** Ty jsou rozdělené do dvou kategorií: "veřejné záruky pro malé a střední podniky (SMEs) a soukromo-veřejné nástroje navržené přímo pro konkrétní kreativní sektory".[106]

---

[100] Amann, S., De Voldere, I. (2020).

[101] Panteia (2020), op cit,, 96.

[102] Takováto finanční opatření byla shrnuta v Kompendiu a jsou dostupná na https://www.culturalpolicies.net/covid-19/comparative-overview-financial. Viz také CAE&ECF (2020), COVID-19 Solidarity and Emergency Response in Europe in Arts, Culture, Cultural heritage and Creative Sectors, Available at: https://cultureactioneurope.org/files/2020/06/CAE-ECF-mapping-COVID19.pdf

[103] Panteia (2020), op. cit., p. 96.

[104] European Commission (2017), Mapping creative value chains: A study on the economy of culture in the digital age".

[105] Panteia (2020), op. cit., p. 99.

[106] Panteia (2020), Ibid, p. 103.

V usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 se nemluví o půjčkách ani zárukách.

2.5. Umělci a digitální prostředí

- Autorská práva

Digitální prostředí změnilo distribuční kanály a projevilo se to zejména v hudebním sektoru. „V roce 2016 vzrostly příjmy z digitální hudby na trhu o 17,7 %, což bylo způsobeno prudkým nárůstem (60,4 %) v podílu na příjmů ze streamování. Stalo se tak vůbec poprvé, kdy digitální příjmy tvořily 50 % trhu s nahrávanou hudbou“[107]. Tento trend také doprovází koncentrace trhu. I když **ale** stále více lidí poslouchá hudbu a konzumuje kulturní obsah online, je pro **mnoho hudebníků i jiných umělců těžké získat adekvátní finanční odměnu.**

To může být signálem pro zlepšení autorských práv[108] nebo jejich implementace. I přes prudký nárůst konzumace videa na přání (Video on Demand, VOD) kvůli covidu-19 zůstaly odměny pro tvůrce na stejně nízké cenové hladině. Ani nárůst předplatného nemůže vyrovnat snížení ostatních příjmů, např. v roce 2019 tvořily online zdroje pouze 21 % (2,1 miliard eur) z příjmů tvůrců.[109]

Dalším **problémem je mezinárodní zdanění**. „Pokud umělec obdrží honorář z autorského práva z jiné země, bude tento příjem nejčastěji zdaněn podle daňových pravidel jiné země, ale záleží na článku 12 smlouvy o zamezení dvojímu zdanění, zda tato země může využít tohoto daňového práva“.[110] Navíc se zde opakuje problém, který byl **aktuální už před pandemií**: neprovedené platby honorářů filmovým a seriálovým tvůrcům, jejichž díla jsou dostupná v on-demand službách. „V roce 2021 také zmizí příjmy z autorského práva, které nebyly vybrány během krize v roce 2020 kvůli zákazům vycházení, zavřeným podnikům a dalším zdravotním omezením“.[111] Chybějící výplata honorářů tak ovlivní pracovníky a osoby samostatně výdělečně činné i po roce 2020.[112]

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 vyzývá členské státy, aby zajistily výplatu všech ekvitních kompenzací vztahujících se na autorská práva a vyzvalo Komisi, aby provedla analýzu, zda členské státy již tyto kroky podnikly. Tyto návrhy i nadále zůstávají relevantní.

- Změny iniciované digitálním prostředím

V digitálním prostředí se objevilo mnoho změn, které přímo i nepřímo ovlivňují práci umělců a kulturních pracovníků. **Digitalizace sektoru se projevila v obrovském nárůstu objemu dat na internetu.** Co se týče filmů, je třeba vzít v úvahu **rozšíření platforem VOD (Video On Demand).**

Digitalizace také **urychlila modernizaci knižního, filmového a herního subsektoru.** Analogové průmysly byly zdigitalizovány a zároveň se začala podporovat i tvorba digitálního obsahu (např. ve Francii v oblasti hudby a na Slovensku ve filmovém sektoru a audiovizi[113]). **Digitální transformace také ovlivnila infrastrukturu knihoven a muzeí.** V Evropě vzniklo několik projektů, které se zabývají digitalizací a agregací multimediálního

[107] UNESCO (2018). Re|shaping cultural policies: advancing creativity for development, p. 69.

[108] Panteia (2020), op. cit., p. 95.

[109] CISAC (2020), Covid-10: Crisis, Resilience, Recovery. CISAC Global Collections Report 2020.

[110] EFA/Pearle* (2016a), op.cit, p. 33.

[111] Ernst & Young (2021), op. cit., p. 36.

[112] European Audiovisual Observatory (2020b) The European audiovisual industry in the time of COVID-19, p. 6.

[113] UNESCO (2018), op. cit., p. 43.

obsahu.[114] Digitalizaci a utřídění online sbírek iniciovala i muzea. **Významný byl zejména dopad digitální transformace na scénická umění.**[115]

Ačkoliv **digitalizace snížila náklady a zkrátila pracovní dobu,** z čehož plynul užitek zejména novým pracovníkům, umělci a kulturní pracovníci se stále setkávají s problémy spojenými s omezeními, které nejsou vždy přizpůsobeny způsobu jejich práce.

Obecně řečeno, „**digitální prostředí má obrovský dopad na hodnotový řetězec v kultuře, který se transformuje z jednostopého nastavení na network/síť“.**[116] V analogovém modelu měl každý kulturní aktér přidělen jeden ze čtyř klasických stupňů (tvorba, produkce, distribuce, účast) na jedné linii, nicméně v digitálním modelu jde o síť uzlů, které se navzájem překrývají a reagují na sebe.[117]

Tvůrci byli pandemií ovlivněni negativně, ale ne všichni stejně. To znamená, že pandemie ještě zhoršila stávající „nerovné podmínky“.[118]

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 EP toto téma vůbec nereflektuje.

2.6. Profesní dráha a rozvoj

Způsoby profesního rozvoje umělců a pracovníků v kultuře se zásadně liší. **Menší část z nich má přímo raketovou kariéru, ale většina se setkává s problémy**.[119] **Mezi KKP a tradiční ekonomikou** existují velké rozdíly v profesní dráze umělců a kulturních pracovníků. „Úroveň podnikání a jeho povaha se v členských státech zásadně liší“[120], a u některých podnikatelů tak vzniká nejistota.[121] Děje se tak zejména proto, že **mnoho odborníků dává přednost skutečné hodnotě kultury** nebo svému uměleckému rozvoji před ekonomickým růstem nebo přidanou hodnotou. Kromě nelineární cesty je třeba také rozvíjet praxi a novou práci, což je vždy otázkou času, který může být zaplacen z grantu, ale velmi často není nijak honorován.

V tomto sektoru je běžná změna profese. Děje se tak z různých důvodů, například když se umělci dostanou na hranici svých fyzických sil, osobní důvody (např. rodina) a v rámci subsektorů jsou to změny tanečník – choreograf, TV seriály – film nebo rozvoj dovedností vynucený technologickými změnami. Pro udržení aktivních umělců je podpora těchto změn naprosto zásadní.[122] Je to potvrzeno i Mezinárodní organizací pro změnu kariéry profesionálních tanečníků / Organization for the Transition of Professional Dancers a také to je hlavní oblast zájmu Mezinárodní federace herců / International Federation of Actors (FIA) v Evropě, která v roce 2011 vydala Příručku o změně v taneční kariéře / Handbook on Dancers' Career Transition[123]. Umělce a profesionály **lze podpořit** ve změně kariéry poskytováním **informací, finanční podpory a**

[114] Viz Europeana, a portál s digitalizovanými sbírkami z tisíce institucí v Evropě.

[115] IETM (2020), Live Arts in the Virtual World.

[116] UNESCO (2018), Ibid, p. 14.

[117] UNESCO (2018), Ibid, p. 76.

[118] CISAC (2020), Covid-10: Crisis, Resilience, Recovery. CISAC Global Collections Report 2020.

[119] Panteia (2020), op. cit., p. 11.

[120] Panteia (2020), Ibid, p. 101.

[121] EU (2018), OMC Report – The role of Public Policies in Developing Entrepreneurial and Innovation Potential of the Cultural and Creative Sectors, p. 36.

[122] Panteia (2020), op. cit., p. 106.

[123] FIA (2011), Handbook on Dancers' Career Transition.

zajištění (průběžného) odborného vzdělávání mimo školy a instituce, které jsou zaměřené na rozvoj kariéry na jeho začátku.

Obecně řečeno, mluvíme zde o potřebě „vzdělávacích a podpůrných programů pro konkrétní sektor“,[124] které **berou v úvahu celou kariéru umělců a kulturních pracovníků,** ne pouze nováčků na pracovním trhu. „**Odborné vzdělávání a podpora musí být dostupné po celý život“**[125]. Pro ilustraci můžeme použít příklad z Vlámska, jehož Sociální fond pro scénická umění (spravovaný sociálními partnery) umožňuje lidem na volné noze zúčastnit se vzdělávacích kurzů (na které je určeno až 600 eur)[126].

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 říká, že je „v podstatě nemožné pro umělce v Evropě uvažovat o změně kariéry“[127]. Od té doby se ale KKP zásadně změnily a covid-19 situaci ještě zhoršil. Je nutné zvážit celoevropský přístup k profesní dráze a jejímu rozvoji, abychom zabránili odchodu umělců do zcela rozdílných ekonomických a profesních sektorů.

2.7. Vzdělávání a odborná příprava

- Umělecké vzdělávání

Umělecké vzdělávání je jednou z hlavních oblastí, kterou se zabývá Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007. Vyzývá v něm členské státy ke zjednodušení uznávání diplomů a ostatních dokladů o kvalifikaci vydávaných národními konzervatořemi a uměleckými akademiemi, aby mobilita umělců byla dostupnější.[128] Tento problém vedl k vytvoření platformy Creative Skills Europe, kde se setkávají lidé ze sektoru audiovize a živého umění v Evropě, aby mohli přizpůsobit nabídku vzdělávání potřebám v terénu a usnadnili tak přístup k dalšímu vzdělávání.

Usnesení také vyzvalo Komisi k “**podpoře mobility evropských studentů umění** tak, že znásobí programy pro výměnu studentů z národních konzervatoří a uměleckých akademií“ a vybídla Komisi a členské státy k **vytvoření evropského fondu mobility inspirovaného programem Erasmus, který by byl určen pro výměnu učitelů umění a mladých pracovníků a také zvyšování kvalifikace učitelů umění.**

V evaluaci francouzského Ministerstva kultury z roku 2018 týkající se využití programu Erasmus+ kulturními institucemi vyššího vzdělání bylo uvedeno, že pozitivní dopad programu (institucionální otevřenost, mobilita studentů, budování sítí, diverzifikace)[129] není možné aplikovat u menších institucí kvůli složité byrokracii. Tyto instituce také moc často nevyužívaly možnost mobility učitelů a administrativního personálu, ani strategická partnerství. Toto zjištění by mělo být vnímáno spolu s bodem zmíněním ve Studii pilotního projektu i-Portunus[130], tzn. že se kulturní subsektory liší ve svých potřebách.

---

[124] Panteia (2020), op. cit.., p. 117.

[125] Panteia (2020), Ibid, p. 107.

[126] Panteia (2020), Ibid, p. 108.

[127] European Parliament (2007), European Parliament resolution of 7 June 2007 on the social status of artists.

[128] European Parliament (2007), Ibid.

[129] Ministère de la Culture (2018), Évaluation du Programme Erasmus Plus dans les écoles nationales supérieures d'enseignement du ministère de la culture et contribution à l'élaboration d'un Erasmus de la culture.

[130] On the Move (2019), Operational study: Mobility Scheme for Artists and Culture Professionals in Creative Europe countries i-Portunus.

- Celoživotní vzdělávání a rekvalifikace

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 vyzývá členské státy k poskytnutí specializovaných vzdělávacích plánů pro pracovníky v daném sektoru a uznání času stráveného na zkouškách jako pracovní doby pro účely výpočtu dávek v nezaměstnanosti a důchodu. Komise byla rovněž vyzvána, aby propagovala evropskou spolupráci a výměnu u odborné přípravy ve scénickém umění.

Toto platí i dnes. I navzdory pandemii dnes umělci a sponzoři/partneři vyjadřují svou podporu mezinárodním programům uměleckého mentoringu.[131]

2.8. Rovnost a inkluze

- Genderová rovnost

Celkem 48 % pracovních míst v KKP je obsazeno ženami v EU-27 (v porovnání se 46 % v celkové evropské ekonomice).[132] Avšak podle zprávy UNESCO o implementaci Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů z roku 2005 „**stále přetrvávají různé podoby nerovného odměňování.**" „V důležitých tvůrčích rolích ženy téměř nejsou zastoupeny".[133]

Podpora genderové rovnosti se silně střetává s podporou umělecké svobody. **Ženy umělkyně jsou často umlčovány na základě svého pohlaví.**[134] Mnoho z nich také trpí negativními dopady jejich práce, pokud se vyjadřují k problémům týkající se pozitivního vnímání těla, sexuality nebo diskuse o genderových nerovnostech,[135] obzvláště když se k tomu ještě přidá etnicita, společenská třída a sexuální identita. V tomto ohledu představují **online platformy nové výzvy**. Ženy a LGBTQI umělci se častěji stávají terčem útoků a jsou zranitelnější, co se týče různých omezení. V případě, kdy jsou umělci závislí na veřejném a poloveřejném financování, **toto vše může přispět k autocenzuře**, z čehož vyplývá i následné snížení rozmanitosti projevů. Umělecká svoboda – svoboda si „představovat si, vytvářet a šířit rozmanité kulturní projevy bez vládní cenzury, politických zásahů nebo tlaků od nevládních aktérů"[136] – je pro inovativní politiku naprosto klíčová. „Aby se mohly KKP plně zapojit jako inovační partneři"[137], a nejen to, je nutné v kulturních politikách i financování **zaručit zásadu nezávislého partnerství**.[138]

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 o statusu umělce genderovou rovnost nereflektuje. Během německého předsednictví byla vypracována stanoviska týkající se genderové rovnosti na kulturním a kreativním pracovním trhu a překážek v přístupu, rovném odměňování, zastupování a viditelnosti. Komise tak byla vyzvána „k podpoře mezinárodních iniciativ zabývající se genderovou rovností v kultuře"[139] zejména na dopad pandemie covidu-19 na pracovní síly.

[131] Staines, J. (2020), Joining the Dots/Bridging the Gap(s). A reflection on the European Project In Situ Act (2016-2020).

[132] Ernst & Young (2021), op. cit., p. 24.

[133] UNESCO (2018), op. cit, p. 189.

[134] Freemuse (2018), Creativity Wronged: How Women's Right to Artistic Freedom is Denied and Marginalised.

[135] Panteia (2020), op. cit., p. 114.

[136] UNESCO (2019) , Brochure on Artistic Freedom p.2.

[137] IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), ibid, p.112.

[138] UNESCO (2018). op.cit.

[139] Council of the European Union (2020). Presidency conclusions on gender equality in the field of culture.

- Tvůrci se zdravotním postižením a přístupnost

Speciálním problémům čelí i umělci a tvůrci se zdravotním postižením: umění, kultura a kulturní politiky zdravotní postižení často neberou ani v úvahu; byrokracie spojená s financováním je obzvláště náročná pro umělce se zdravotním postižením; mobilita je pro ně složitější (obzvláště cestovat jako jednotlivec může být pro lidi s postižením obtížné nebo dokonce nemožné, doprovod pak zvyšuje cestovní náklady).[140] To vše má za následek kulturní vyloučení, které je možné vyřešit pouze aktivními politikami.[141] Usnesení EU z roku 2007 tento problém nereflektuje.

- Sexismus, sexuální obtěžování, ageismus, rasismus a vyloučení na základě kultury/imigrace

V kombinaci s hierarchickými a mocenskými vztahy se genderová nerovnost projevuje jako sexismus a sexuální obtěžování. Zdá se, že v kulturním a kreativním sektoru „je tento jev častější než v ostatních ekonomických sektorech“.[142] Můžeme tak konstatovat, že by zde bylo vhodné použít interdisciplinární přístup, protože se zde střetává několik společenských aspektů, které k diskriminaci přispívají.[143]

V kulturním a kreativním sektoru **jsou obzvláště zranitelní mladí umělci**, protože u umělců mladších 30 let je vyšší pravděpodobnost, že budou nezaměstnaní. Mnoho z nich přijímá neplacenou práci, aby se právě na trh práce dostali a následně mají problém si zaměstnání udržet.[144] V této souvislosti je nutné zmínit vykořisťování a nepříznivé pracovní okolnosti, například nestabilní smlouvy a nezaplacenou mzdu, což je obecně přijímáno jako běžná situace.[145]

Umělci se také často potýkají s rasismem[146], xenofobií, diskriminací a vyloučením – explicitním nebo implicitním – na základě svého původu, národnosti a/nebo kultury. Umělci a kulturní umělci, kteří se řadí mezi přistěhovalce, většinou nemají stejné narativy nebo referenční rámce. Ačkoliv je složité kvůli nerovnoměrnému sběru dat provést komparativní analýzy týkající se dat o etnickém původu ve členských státech[147], stále častěji se uvádí, že strukturální a institucionální rasismus a ostatní související problémy, například tokenismus[148] a white privilege, jsou stále přítomné. V institucích často vládnou zakořeněné zvyky a názory, které spolupráci ztěžují.

- Amatérské aktivity

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 EP říká, že bychom měli rozlišovat mezi amatérskou a profesionální uměleckou činností. Zároveň ale tvrdí, že je třeba „podporovat všechny umělecké a kulturní aktivity zaměřené na sociálně znevýhodněné lidi“ protože jsou „důležitým prvkem při stmelování komunit a budování občanské společnosti“.[149] To je jeden z důvodů, proč EP „vyzývá členské státy, aby podporovaly amatérské aktivity“.[150] Nicméně v souvislosti s profesionálními umělci toto usnesení nastavuje hierarchii, jejíž existence je zpochybňována v uměleckém, kulturním i kreativním sektoru.

140 Panteia (2020), op. cit., p. 30.

141 Disability arts international (2019) Disabled artists in the mainstream: a new cultural agenda for Europe.

142 Panteia (2020), op. cit., pp. 28-29.

143 Dent, T. (2020), Diversity, intersectionality and care in the UK screen sector.

144 Panteia (2020), op. cit, p. 29.

145 Panteia (2020), ibid, p. 29.

146 UNESCO (2020b), Webinar - Art-Lab for Human Rights and Dialogue Special Edition, no page. and European Audiovisual Observatory (2020a). op.cit..

[147] Farkas, L. (2017), Analysis and comparative review of equality data collection practices in the European Union – Data collection in the field of ethnicity, p. 5.

[148] Tento termín odkazuje k akcím, které předstírají zvýhodnění skupin, ke kterým se společnost chová nespravedlivě.

[149] European Parliament (2007), European Parliament resolution of 7 June 2007 on the social status of artists.

[150] European Parliament (2007), Ibid.

Při hodnocení amatérské činnosti a její zásadní role je také třeba vyvarovat se nabádání k neplacené práci v sektoru, o čemž jsme se zmínili již výše. Profesionální produkce využívající neplacené amatéry přispívá k dalšímu narušení hodnoty jejich umělecké práce. Umělecké odbory vedou kampaň za „profesionální provedení; profesionální mzdu“ a považují to za nejlepší přístup. Kampaně typu #paythedancers našly celosvětovou odezvu.

- Digitální rozmanitost

Propagace a ochrana rozmanitosti kulturních projevů v digitálním prostředí se posunula vpřed. Rozmanitosti kulturních projevů mohou také pomoci nové technologie.[151] Například portál EU ‚Your Voice in Europe‘ uspořádal veřejné konzultace týkající se projektu Kreativní Evropa a v roce 2013 spustilo slovenské Ministerstvo kultury webové stránky, kde mohli umělci, kulturní profesionálové a veřejnost okomentovat návrh Strategie kulturního rozvoje na Slovensku 2014−2020.

Tato možnost je však navázána na vzestup velkých platforem, které „mohou představovat riziko pro rozmanitost, což může vést k nedostatku dat v kreativním ekosystému, které následně ovlivní rozhodnutí týkající se veřejných politik a místní kreativní aktéři tak zůstanou bezbranní.“.[152] Covid-19 tyto nerovnosti ještě zvýraznil: na hlavních platformách výrazně stoupl počet uživatelů, zatímco nezávislým tvůrcům a umělcům se příjem dramaticky snížil. Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 digitální prostředí vůbec nereflektuje.

2.9. Lidská práva

- Umělecká svoboda

Podle definice UNESCO se umělecká svoboda definuje jako „svoboda představovat si, vytvářet a šířit rozmanité kulturní projevy bez vládní cenzury, politických zásahů nebo tlaků od nevládních aktérů. Zahrnuje také právo všech občanů mít k těmto dílům přístup a je zásadní pro prosperitu společnosti“.[153] Tato definice **zahrnuje právo zaručené svobody uměleckého projevu, uměleckého požitku a užívání.** Vše spadá pod univerzální lidské právo na **svobodu projevu, které je zakotveno v článku 27 (je to článek 19) Všeobecné deklarace lidských práv**, kde se říká, že „každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoli prostředky a bez ohledu na hranice“.[154]

Co se týče právních předpisů EU, článek 11 Listiny základních práv definuje svobodu projevu, která zahrnuje svobodu účastnit se kulturního života a svobodu myšlení. Ústavy některých členských států obsahují ustanovení o svobodě projevu. Vlády a soudy však mají právo je omezit na základě principů nezbytnosti a proporcionality. To vede k tomu, že **veřejná morálka je používána jako odůvodnění omezení uměleckého projevu**. Například „italská Ústava říká, že publikace, představení a jiné projevy urážející veřejnou morálku jsou zakázány“.[155] Takováto omezení mohou vést k cenzuře a perzekuci.

---

[151] UNESCO (2018), op. cit.

[152] UNESCO (2018), Ibid, p. 83.

[153] UNESCO (2018), Ibid, p. 211.

[154] UN (1948), The Universal Declaration of Human Rights.

[155] Panteia (2020), op. cit., p. 111.

Zpráva Freemuse z roku 2020 uvádí, že bylo vězněno 71 umělců, z toho 42 v Evropě a že za narušitele svobody projevu jsou často považovány vládní úřady.[156] Mluví se zde také o **hlavních způsobech zpochybňování umělecké svobody:** použití protiteroristické legislativy k umlčení politického disentu, umělecké ztvárnění náboženských doktrín a symbolů, obvinění z toho, že jejich umělecké dílo uráží úředníky nebo státní symboly a reakce na uměleckou podporu práv LGBTQI.

Covid-19 také přispěl k atmosféře sekuritizace, což může vést k dalším omezením svobody uměleckého projevu. Rovněž je potřeba revidovat vízová omezení pro ohrožené umělce, kteří chtějí vstoupit do schengenského prostoru.

Usnesení EP z roku 2007 EP o statusu umělce uměleckou svobodu vůbec nereflektuje. Pracovní plán pro kulturu 2019-2022[157] zmiňuje diskusi na toto téma jako svou prioritu.

- Sociální a ekonomická práva

Socioekonomický systém, ve kterém umělci pracují, může omezovat svobodu projevu. Umělci tak „uvíznou v tenatech různých schémat ‚jak přežít' a obzvláště u nezajištěných umělců se může stát, že se stanou závislými na financování, platformách, mediálních společnostech a institucích, které je pro ně těžké kritizovat kvůli riziku vyloučení.[158] Negativní dopad covidu-19 na finanční poměry umělců riziko ještě zvyšuje.

[156] Freemuse (2020), The State of Artistic Freedom 2020.

[157] Council of the European Union (2018), Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019-2022 (14984/18).

[158] Panteia (2020), op. cit., p. 115.

3. ZVLÁŠTNÍ STATUS UMĚLCE Z HLEDISKA KOMPETENCÍ A KROKŮ EU

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

Tato kapitola stručně analyzuje hlavní charakteristiky zvláštního statusu umělce v Evropě z hlediska kompetencí a akcí Evropské unie a odůvodňuje rámcová politická řešení, o kterých se mluví v následující kapitole.

- Podle článku 151 a článku 153(1) bod b Smlouvy o fungování Evropské unie (TFEU) může EU určit minimální požadavky na evropské úrovni v oblasti pracovních podmínek prostřednictvím směrnic.
- Návrh Směrnice Evropského parlamentu a rady o přiměřených minimálních mzdách v Evropské unii z října 2020 by mohl být novým impulsem pro dostupnost minimálních mezd v Evropě prostřednictvím kolektivních smluv nebo stanovením zákonných minimálních mezd.
- Pokud jde o osoby samostatně výdělečně činné, Komise nedávno vydala plán smluv o kolektivním vyjednávání s cílem vymezit oblast implementace v rámci hospodářské soutěže. Tato iniciativa by mohla odstranit překážku týkající se hospodářské soutěže v kolektivním vyjednávání pro kulturní a kreativní pracovníky, které by zastupovaly jejich odbory.
- Pracovní podmínky umělců a kulturních pracovníků zasahují i do jiných politik. Tyto dvě iniciativy se tak mohou ukázat jako nedostatečně účinné pro řešení všech problémů, které mají umělci v Evropské unii.
- Přetrvává i rozpor mezi svobodou volného pohybu pracovníků na jedné straně a překážkami omezujícími pohyb uměleckých služeb (bez cel) na straně druhé[159].
- Několik zásad Evropského pilíře sociálních práv z roku 2017 otevírá cestu k posílení statusu umělce. Jiné zásady (například podpora otevřených forem zaměstnávání) však nejsou příliš vhodné pro umělecký systém práce.

Status umělce a pracovní podmínky

Absence jednotné definice umělce s jedním pracovním statusem spolu s nepředvídatelností systému zaměstnanosti umělce má za následek potenciálně obtížnější přístup k systému sociálního zabezpečení, obzvláště v kontextu přeshraniční spolupráce.

Jak již bylo řečeno výše v kapitole 2, u umělců a kulturních pracovníků překládá samostatně výdělečná činnost a nestandardní organizace pracovní doby, což jde obvykle ruku v ruce s vysokoškolským vzděláním. Umělci také často mají obtížný přístup k sociálnímu zabezpečení, rozdílné přístupy k dávkám a právům (v závislosti na členském státu) i příspěvkům v nezaměstnanosti. Neexistuje také jednotná evropská legislativa týkající se daně z příjmů.

V usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 se říká, že potřebujeme snadnější přístup ke srozumitelným a komplexním opatřením týkající se sociálního zabezpečení, nemocenského pojištění, daní,

---

[159] Creative Skills Europe (2016), Trends and skills in the European audiovisual and live performance sectors, p. 107.

nezaměstnanosti, zdraví a penzí na straně jedné a informace týkající se národních a evropských opatření na straně druhé. To je v souladu s článkem 151 Smlouvy o fungování Evropské unie (TFEU), která říká, že Unie a členské státy „mají za cíl podporu zaměstnanosti, zlepšování životních a pracovních podmínek“. Za tím účelem uskutečňují Unie a členské státy „opatření, jež berou v úvahu rozmanitost vnitrostátních zvyklostí“. Definice minimálních požadavků v oblasti pracovních podmínek na evropské úrovni prostřednictvím směrnic tak, jak je uvedeno v článku 153(1) bod b podporuje nastavení společných minimálních standardů při zachování pokroku a uznání rozmanitostí mezi členskými státy.

Usnesení Evropského parlamentu z roku 2007 EP o sociálním statusu umělců vyzývá Komisi a členské státy k implementaci srozumitelných a komplexních opatření týkající se sociálního zabezpečení, nemocenského pojištění, přímého a nepřímého zdanění, nezaměstnanosti, zdraví a penzí. V usnesení se také říká, že je tak umělcům umožněn lepší přístup k informacím, například sestavením komplexní příručky pro evropské umělce a orgány, které je mají na starost, kde jsou shrnuta opatření týkající se nemocenského pojištění, nezaměstnanosti a penzí na národní a evropské úrovni. **Navrhuje se zde také, aby bylo** do pracovní doby umělců započítáno **období zkoušek**.

Pandemie covidu-19 oslabuje už tak nejisté postavení umělců, a naopak zdůrazňuje potřebu zavedení přímých opatření, obzvláště zpřístupnění již existujících podpůrných zaměstnavatelských systémů SURE a REACT-EU (viz výše) umělcům a kulturním pracovníkům.

Organizace pracovní doby umělců a Evropský pilíř sociálních práv

Evropský pilíř sociálních práv z roku 2017[160] společně vyhlášený hlavními institucemi EU si klade za cíl posílit evropská práva při řešení ekonomické a sociální nejistoty v EU způsobené změnami na pracovním trhu a novými výzvami, které přináší „globalizace, digitální revoluce, měnící se organizace pracovní doby i sociální a demografický rozvoj: výrazná nerovnost, dlouhodobá nezaměstnanost a nezaměstnanost mladých nebo mezigenerační solidarita“ (str. 7). Ačkoliv pilíř „neovlivňuje právo členského státu na definování základních principů svých systémů sociálního zabezpečení“, **definuje pracovníky jako „všechny zaměstnané osoby bez ohledu na jejich zaměstnanecký status, způsob a délku“** a jako „občany EU a třetích zemí s povolením k pobytu“. **To má samozřejmě důsledky na status umělce**.

Co se týče rovných příležitostí a přístupu na trh práce se v sociálním pilíři uvádí, že všichni mají „právo na podporu při hledání zaměstnání, odborných kurzů a rekvalifikace“ i na „převod nároků na sociální ochranu a odborné kvalifikace během změny profesní dráhy“. **Z toho vyplývá, že Evropská komise a členské státy musí posílit opatření týkající se celoživotního vzdělávání, zajistit** zjednodušení **převodu sociálního zabezpečení a jiných nároků a vyškolit kariérní poradce pro poskytování odborných hodnocení pro profesionály v dané oblasti.**

[160] European Parliament, European Council and European Commission (2017), European Pillar of Social Rights.

V pilíři se také uvádí důležitost zajištění **spravedlivého a rovného zacházení v práci, přístup k sociální ochraně a rekvalifikaci – principů, které podporují posílení statusu umělců v Evropě.** Je třeba také poznamenat, že myšlenka, že „pracovníci mají právo na spravedlivou mzdu, která zajistí důstojné živobytí“ (což vyžaduje zajištění „adekvátní minimální mzdy“, která je „nastavena transparentním a předvídatelným způsobem“[161]) podporuje koncept veřejně sdělené minimální mzdy určené po konzultaci se sociálními partnery. Kapitola o sociální ochraně a inkluzi říká, že všichni pracovníci, včetně osob samostatně výdělečně činných, „mají právo na odpovídající sociální ochranu“[162] a dávky v nezaměstnanosti i penzi, která zajistí důstojný život. Ve vztahu k statusu umělce to znamená, že **je možné, že si členské státy stanoví svá vlastní pravidla.**

Některé principy uvedené v pilíři příliš neodpovídají organizaci pracovní doby umělců. To je vidět na příkladu, kdy pilíř podporuje „přechod k otevřeným formám zaměstnání“ a „podnikání a samostatně výdělečnou činnost“[163] – dvě myšlenky, které jsou v rozporu s cílem zabránit „pracovním vztahům, které vedou k nejistým pracovním podmínkám“[164].

Pilíř také říká, že všichni pracovníci by měli mít přístup k „cenově dostupné, preventivní a léčebné zdravotní péči standardní kvality“ a zmiňuje právo lidí s postižením „na podporu příjmu, která zajistí důstojný život a služby, které jim umožní podílet se na pracovním trhu a společnosti i pracovní prostředí, které je přizpůsobené jejich potřebám“[165]. Ve vztahu ke statusu umělce to znamená, že **jsou vyžadovány zvláštní úpravy k zajištění účasti osob s postižením na pracovním trhu jako umělci a kulturní pracovníci.**

Mobilita

Jak již bylo uvedeno výše, umělci a kulturní pracovníci mají velký podíl na přeshraniční mobilitě. Charakteristika organizace pracovní doby se ale velmi liší. Překážky v mobilitě obvykle vyvstávají tehdy, když se pravidla, předpisy a administrativní požadavky mezi zeměmi liší. Nedostatek informací o aktuálních právních předpisech, příležitostech a zdrojích mobilitu umělců ještě ztěžuje. Existují zde ještě přidružená omezení a překážky: právní a administrativní překážky, nestandardní organizace pracovní doby, zeměpisné rozdíly a přístup k financování.

Příjem a spravedlivé odměňování

Jak již bylo řečeno výše, navzdory diverzifikaci zaměstnaneckých schémat umělců a kulturních profesionálů doprovázenou nestandardními pracovními podmínkami a příjmu z několika zdrojů, mají umělci nízké příjmy.

<u>Minimální mzda</u>

Návrh Směrnice Evropského parlamentu a Rady o přiměřených minimálních mzdách v Evropské Unii[166] z října 2020 by mohl být novým impulsem pro přístup k minimální mzdě v Evropě

[161] European Parliament, European Council and European Commission (2017), ibid, p. 15.

[162] European Parliament, European Council and European Commission (2017), ibid, p. 9.

[163] European Parliament, European Council and European Commission (2017), ibid, p. 14.

[164] European Parliament, European Council and European Commission (2017), ibid, p. 5.

[165] European Parliament, European Council and European Commission (2017), ibid, p. 21.

[166] Proposal for a Directive of the European Parliament and Council (2020) on adequate minimum wages in the European Union.

prostřednictvím kolektivních smluv nebo stanovením zákonných minimálních mezd[167]. To by také mohlo posílit kolektivní vyjednávání pro kulturní a kreativní sektor (viz další bod).

Svoboda sdružování a kolektivní vyjednávání

Většina členských států disponuje právními předpisy, které „uznávají asociace umělců a povolují sjednávání dohod o náhradách a pracovních podmínkách“.[168]

Komise nedávno vydala plán směřující k návrhu nařízení, které by definovalo oblast působnosti právních předpisů EU v oblasti hospodářské soutěže a umožnilo tak zlepšení pracovních podmínek prostřednictvím kolektivních smluv nejen pro zaměstnance, ale také pro osoby samostatně výdělečně činné[169]. Tato iniciativa si klade za cíl odstranit překážku v hospodářské soutěži týkající se kolektivního vyjednávání vedeným odbory jménem umělců a kulturních pracovníků, které by mělo zajistit, že sociální partneři se budou moci zapojit do stanovení minimální částky pro udržitelný sektor. Tato iniciativa nemá za cíl přinutit členské státy k zahájení těchto vyjednávání nebo uzavírání kolektivních smluv. **Komise spíše zvažuje různé možnosti, které by mohly být zavedeny na úrovni členských států.**

Půjčky a záruky

Mezi hlavní problémy umělců a kulturních a kreativních pracovníků patří přístup k externím zdrojům financování: grantům a dotacím. V případě některých kulturních a kreativních sektorů, například filmové produkce, jsou nejdůležitějším externím zdrojem financování půjčky nebo záruky. Umělci ale často uvádějí, že je pro ně obtížné na bankovní půjčky dosáhnout. **Na evropské úrovni** pak program Kreativní Evropa 2014-2020 vyčlenil částku 121 milionů eur na finanční mechanismus fungující jako pojištění pro finanční zprostředkovatele: **Záruční fond pro kulturní a kreativní odvětví** prováděný za pomoci Evropského investičního fondu.[170] Tento fond ale není součástí nové generace Kreativní Evropy 2021-2027, protože byl s dalšími zárukami přesunut pod nové nařízení InvestEU[171]. **Podobné mechanismy můžeme najít i v některých členských státech.**[172]

Umělci a digitální prostředí

I když stále více lidí konzumuje kulturní obsah online, je pro mnoho umělců těžké získat adekvátní finanční odměnu. To může být signálem pro zlepšení autorských práv a jejich implementaci. Do začátku června 2021 mají členské státy čas zavést reformu autorského práva[173] do národních právních předpisů.

---

[167] State of the Union speech, (2020), Building the world we want to live in: a union of Vitality in a world of fragility.

[168] Panteia (2020), op. cit., p. 45.

[169] European Commission (2020a) Collective bargaining agreements for self-employed – scope of application EU competition rules. This follows European Union (2019), Directive 2019/1152 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on transparent and predictable working conditions in the European Union.

[170] Panteia (2020),op. cit., p. 103.

[171] European Commision (2020b) Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the InvestEU programme.

[172] Panteia (2020), op. cit., p. 103.

[173] European Union (2019) Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019

Obecněji řečeno, digitální prostředí dalo vzniknout mnoha změnám, které ovlivňují práci umělců a kulturních tvůrců. Urychlilo modernizaci několika sektorů a přinesla výhody novým účastníkům. Problémem ale stále zůstává, že nařízení tomuto nejsou v mnoha případech přizpůsobena.

Monetizace a spravedlivé odměňování digitálních aktivit nad rámec autorských práv

Zajištění toho, aby umělci a kulturní pracovníci měli příležitost rozvinout své digitální dovednosti, je důležitou součástí zajištění využití digitálních příležitostí. Pandemie byla pro mnoho lidí podnětem pro hledání nových způsobů, jak se propojit se svým publikem. Některé přístupy, které se objevily, mohou být základem pro zkoumání nových způsobů vystupování, ale také organizace financí a odměňování, aby tvůrci, kteří budou s publikem komunikovat novými cestami, mohli monetizovat svá vystoupení nebo jiné kreativní podniky. Na evropské úrovni lze ale těmto diskusím ještě dodat přidanou hodnotu tím, že se zjednoduší výměna a diskuse, které vznikly v síti národních subjektů zabývající se kreativními dovednostmi a u evropských sociálních partnerů v projektu CreativeSkillsEurope.eu[174], který je financovaný Evropskou komisí.

Profesní dráha a rozvoj

Umělecká odborná příprava a vzdělávání by měly být přizpůsobeny nelineárnímu vývoji v umělecké a kulturní profesní dráze a měly by podporovat nejen nováčky na trhu práce, ale také lidi v polovině jejich kariéry a ostatní profesionály.

Potřeba celoživotního vzdělávání a rekvalifikace stále zůstává aktuální.

Je nezbytné, aby bylo možné rozvíjet profesní dráhu na celoevropské škále.

Vzdělávání a odborná příprava

Umělecké vzdělávání je klíčovým zájmem usnesení EP z roku 2007, ve kterém se mluví o potřebě většího uznávání uměleckých diplomů a certifikací, podpoře mobility a zintenzivnění odborné přípravy pro pedagogy.

Je také nutné zohlednit dobu trvání odborné přípravy jako pracovní dobu a posílit tak evropskou spolupráci a výměnu v odborném vzdělávání.

Rovnost a inkluze

Umělci se také často potýkají s rasismem, xenofobií, diskriminací a vyloučením. Ve většině oblastí kultury přetrvává genderová nerovnost. Mladí umělci, umělci s postižením a kulturní pracovníci patří mezi nejohroženější skupiny. Rozdíl mezi amatérskou a profesionální činností se čím dál více stírá (i když se tyto činnosti příležitostně překrývají).

Digitální prostředí vytváří příležitosti pro podporu a ochranu rozmanitosti kulturních projevů, ale zároveň podporuje i nerovnosti. Jak je popsáno níže, ve Smlouvě o fungování Evropské unie jsou zakotveny možnosti, jaká opatření může Evropská unie může v těchto odvětvích zavést, například tak, jak je uvedeno v článku 153 TFEU.

[174] Creative Skills Europe, No date. European platform for employment and training in the audiovisual and live performance sectors.

Lidská práva a umělecká svoboda

EU neustále zdůrazňuje význam umělecké svobody. Aktuální události ale naznačují, že v některých evropských zemích je umělecká svoboda omezována a je třeba podniknout kroky k obraně tohoto základního práva, které je rovněž jádrem evropských hodnot.[175]

Na druhou stranu ale právní ochrana umělecké svobody v EU a jejich členských státech vychází převážně z mezinárodních právních předpisů týkajících se lidských práv nebo ECHR. Je vhodné zmínit, že mezi ambicemi EU a dostupnou ochranou v právním systému EU zabývající se uměleckou svobodou existují určité rozdíly. Reakcí na takovýto výklad by měla být další legislativní opatření na výslovnou ochranu umělecké svobody konkrétně v právním systému EU.

Takové právní kroky jsou ale navázány na harmonizační opatření a je možné je podniknout pouze pokud EU využije své pravomoci (určené smlouvami). Je to samozřejmě dlouhý a komplikovaný legislativní proces, což ale nesnižuje význam výraznější právní ochrany umělecké svobody v právu EU *per se*.

Socioekonomický systém, ve kterém umělci pracují, také může omezit svobodu projevu. Mezi priority Pracovního plánu pro kulturu Rady EU by mělo být toto téma dále prozkoumáno a navázáno na obecné strategie EU, včetně implementace Evropského akčního plánu pro demokracii.

175 Viz Freemuse (2020), The State of Artistic Freedom 2020 and Al-Zubaidi, Yamam (2020), Protecting Artistic Freedom as a European value: Bringing Arts, Law and Decision-making Together.

4. NA CESTĚ K EVROPSKÉMU RÁMCI PRO PRACOVNÍ PODMÍNKY V KULTURNÍM A KREATIVNÍM SEKTORU

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

Tato kapitola zkoumá kompetence EU v oblasti kultury a ostatních politik s cílem určit několik možných nástrojů pro podporu evropského rámce pro pracovní podmínky v kulturním a kreativním sektoru a průmyslu; rámce, který by podpořil pozitivní i negativní integrační procesy.

- Evropský rámec pro pracovní podmínky v kulturním a kreativním sektoru a průmyslu by se mohl zabývat následujícími výzvami:
  - potřebou minimálních standardů a minimálních požadavků v rámci legislativní a sociální ochrany, týkající se například pracovních podmínek, daní a přístupu k sociálnímu zabezpečení, další podpoře a spravedlivého odměňování;
  - komplexního společného přístupu k ‚uměleckému dílu' a ‚kulturnímu dílu' v členských státech a dokumentech EU;
  - potřebou zajistit sociální ochranu a umožnit umělcům přístup k podpoře, například podpoře v nezaměstnanosti, nemocenským dávkám a penzím
  - přetrváváním celních opatření týkající se obchodu v rámci EU a informační asymetrie;
  - potřebu uznat přidanou hodnotu nebo přispění kulturní činnosti umělců, jejichž práce není (téměř vždy) monetizována, což představuje různé formy hodnoty umělecké práce;
- S ohledem na zvláštní pracovní podmínky umělců bude rozvoj evropského rámce vyžadovat propojení s politikami EU týkající se konkurenčních pravidel, vnitřního trhu, sociální politiky, základních práv a rovnosti, i iniciativ, např. směrnice o autorském právu na jednotném digitálním trhu.

Tato kapitola se zabývá prvky evropského rámce pro pracovní podmínky v kulturním a kreativním sektoru a průmyslu. Konkrétní doporučení vztahující se k těmto prvkům jsou uvedena ve zprávě o "Situaci umělců a kulturních pracovníků a postcovidové obnově v Evropské unii" (která bude uveřejněna v dohledné době jako samostatná výzkumná práce).

Kontrola pravomocí EU

Pravomoci EU v kultuře byly původně dány Římskou a Maastrichtskou smlouvou. Ačkoliv článek 167(1) TFEU říká, že EU „přispívá k rozkvětu kultur členských států a přitom respektuje jejich národní a regionální různorodost a zároveň zdůrazňuje společné kulturní dědictví", v článku 167(2) TFEU se píše, že EU se zaměřuje na „povzbuzování spolupráce mezi členskými státy a v případě potřeby na podporu a doplňování" jejich činnosti v konkrétních oblastech, např. nekomerční kulturní výměny. To znamená, že Rada může přijmout doporučení pro návrhy vypracované Komisí (článek 167(5) TFEU); nicméně „harmonizace právních předpisů členských států" je vyloučena (článek 167(5) TFEU).

Přímé zásahy nebo reformy iniciované EU v kulturní politice členských států **nejsou přípustné**. V článku 6 (TFEU) se sice říká, že kultura je jednou z oblastí, ve které nemá Unie výlučnou ani sdílenou pravomoc. Opatření EU v kulturní oblasti se ale mohou vztahovat pouze na podporu rozvoje kultur v členských státech, společného evropského dědictví a doplnění činnosti členských států.

Ve světle těchto informací lze říci, že evropský rámec pro pracovní podmínky v kulturním a kreativním sektoru a průmyslu může být přijat i bez legislativní procedury. Takový rámec může mít „nezávazný charakter podobný Evropskému pilíři sociálních práv (…). Nastavení takového rámce by bylo zásadní politické poselství a signálem pro tvůrce politik na všech úrovních – i pro kulturní sektor: Evropa má budoucnost a váží si umělců (...).“[176]

Pravomoci v oblasti kultury a nezávaznost dokumentu však nejsou jedinou cestou k vytvoření evropského rámce pro pracovní podmínky v kulturním a kreativním sektoru a průmyslu. Článek 3 TFEU říká, že **Unie má výlučnou pravomoc** vydávat a přijímat právní předpisy týkající se například celní unie a **pravidel hospodářské soutěže**. V článku 4 TFEU se říká, že Unie a členské státy **mají sdílené pravomoci** například v následujících oblastech: **vnitřní trh, sociální politika,** soudržnost, svoboda, bezpečnost a spravedlnost. Co se týče například **sociální politiky**, v článku 5 (3) se píše, že Unie „může dávat podněty pro **zajištění koordinace sociálních politik členských států**“, i když za sociální politiku primárně zodpovídají členské státy. V tomto ohledu může Evropský parlament a Rada přijmout opatření na podporu a doplnění členských států, například v oblasti boje proti sociálnímu vyloučení.

Článek 5 (2) dále říká, že “Unie přijímá opatření ke **koordinaci politik zaměstnanosti** členských států“. Smlouva tak umožňuje EU definovat **minimální požadavky** týkající se pracovních podmínek **ve formě směrnic** na evropské úrovni. Právě minimální požadavky mohou být nastaveny pomocí směrnic pro „podporu a doplnění aktivit členských států“, např. v oblasti pracovních podmínek, sociálního zabezpečení a sociální ochrany pracovníků, zastupování a kolektivního vyjednávání, zaměstnávání osob ze třetích zemí, integraci do pracovního trhu, genderové rovnosti a boje proti sociálnímu vyloučení (článek 153 TFEU). Jako příklad může být uvedena směrnice z roku 1994 o ochraně mladých lidí v práci.[177]

Stručně řečeno, s ohledem na zvláštnosti pracovních podmínek umělců a kulturních pracovníků **bude rozvoj evropského rámce pro pracovní podmínky v kulturním a kreativním sektoru a průmyslu vyžadovat modulární propojení s politikami EU** týkající se mimo jiné hospodářské soutěže, vnitřního trhu, sociální politiky, základních práv a rovnosti a iniciativ, například směrnice o autorském právu na jednotném digitálním trhu. Využití cest, které nijak nesouvisí s kulturou, lze také odůvodnit skutečností, že smlouva umožňuje **zahrnout kulturní hlediska do politik EU, které nesouvisí s kulturou** (viz článek 167 (4) TFEU, který říká, že EU ‘ve své činnosti přihlíží ke kulturním hlediskům’).[178]

---

[176] Polivtseva, E. (2020), Culture, Creativity and Coronavirus: Time for EU Action, Green European Journal.

[177] Council Directive (1994) on the protection of young people at work, 94/33/EC.

[178] Psychogiopoulou, E. (2015), Cultural Governance and the European Union: Protecting and Promoting Cultural Diversity in Europe.

Vzhledem k mnoha oblastem politik, které se v souvislosti s pracovními podmínkami umělců objevují, **je pravděpodobné, že bude nutné vyžadovat několik nástrojů k podpoře evropského rámce**. Tyto nástroje mohou podpořit **negativní a pozitivní integrační procesy**, které budou probíhat paralelně a budou součástí budoucího procesu OMC.[179]

K **pozitivní** integraci může dojít s pomocí:

- nového **usnesení** Evropského parlamentu o statusu umělce, který bude brát v úvahu strukturální změny v kulturním sektoru a dopady covidu-19, i přesah do vnitřního trhu, sociálního vyloučení, soudržnosti, svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. To by mohlo být impulsem k výzkumu téma, která by mohla být součástí směrnice (viz níže).

- přijetí **minimálních požadavků** (týkající se zjednodušeného danění přeshraniční práce a jednodušší přístup k sociálnímu zabezpečení a další výhody spojené s pracovními podmínkami umělců) ve formě **směrnice**, která stanoví cíle pro členské státy a zároveň jim poskytne možnosti, jak jich dosáhnout.

- nastavení **minimálních standardů** spravedlivého odměňování v rámci digitálních a nedigitálních aktivit, které budou ukotveny ve stejné **směrnici**. Tak by bylo uznáno to, co právní systémy některých členských států již akceptovaly dříve – vyšší standardy.

- Tyto minimální standardy by měly být zaneseny **v podmínkách pro evropské granty a dotace**.

Proces lepší pozitivní integrace by mohl být umožněn:

- zajištěním **ochrany** poskytované pracovníkům a osobám samostatně výdělečně činným v rámci Sociálního pilíře i **pro umělce** v rámci EU.

- Sestavením **Bílé knihy**, ve které by byl zakotven celoživotní přístup k umělecké práci (pro producenty i konzumenty) jako součást dlouhodobé strategie EU.

V neposlední řadě se bude muset na podporu pozitivní integrace zvážit použití **ekonomických nástrojů**. V tomto ohledu bude třeba řešit situaci umělců a kulturních pracovníků v diskusi o směrnici Evropského parlamentu a Rady (2020) týkající se odpovídající minimální mzdy v Evropské unii[180], jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole.

Kultura je jednou z oblastí, do které podle článku 6 TFEU může EU zasahovat jen ve formě podpory, koordinace nebo doplnění činností zemí EU. To znamená, že **právně závazné předpisy EU o kulturní politice nesmí vyžadovat harmonizaci s právem a předpisy jiných zemí EU.**

[179] Scharpf, F. W. (1997), Balancing positive and negative integration: The regulatory options for Europe.

[180] Proposal for a Directive of the European Parliament and Council (2020) on adequate minimum wages in the European Union.

To je ale slučitelné s **negativní** integrací, ke které dochází v průběhu odstraňování překážek ve svobodě pohybu, obchodu a hospodářské soutěži.[181] V případě pracovních podmínek umělců a kulturních pracovníků by k negativní integraci mohlo dojít prostřednictvím:

- **procesů Impact Assessment (posouzení vlivů)**, které hodnotí přetrvávání celních bariér na jednotném trhu a jejich odstranění[182].
- **Odstranění informačních asymetrií**.

Vzdělávání a odborná příprava je další oblastí, ve které nemá EU výlučné ani sdílené pravomoci, nicméně v harmonizaci již došlo k významnému pokroku. Kulturní sektor se z tohoto úspěchu může poučit a podpořit **pozitivní integraci**.

Hodnota sektoru

Přezkoumání pozice umělce odhalilo problémy, se kterými se pracovníci musí vyrovnat. Ze své povahy se konzultovaná literatura zaměřuje na umělce a pracovníky, takže dostatečně nezdůrazňuje přidanou hodnotu EU nebo přínos kulturní praxe umělců, jejichž práce není (vždy) monetizována. Výzkum spíše ukazuje, že kultura je ekosystém, který má sociální a kulturní vliv: posiluje evropskou identitu a demokratické rozhodování, podporuje vzdělávání orientované na budoucnost a přispívá k celkové kvalitě života a dobrým životním podmínkám.[183] V polarizovaných společnostech mohou umělci přispět k většímu porozumění.[184]

V době, kdy se celá Unie drží při sobě v boji proti klimatické změně, mohou umělci a kulturní pracovníci hrát zásadní roli při tvorbě udržitelnějšího modelu vývoje[185] – jak v EU, tak i mimo ni, například pomocí Strategie pro mezinárodní kulturní vztahy. Kulturní a kreativní sektor je hybnou silou a činitelem udržitelného rozvoje[186]; nicméně jejich role „aktivátorů změn byla během krize v roce 2020 podceňována“.[187] **Budoucí evropský rámec pro pracovní podmínky v kulturním a kreativním sektoru a průmyslu pak bude muset zohlednit vícerozměrnou a dlouhotrvající hodnotu sektoru**, což jde ještě nad rámec ekonomických úvah. To pak přispěje k řešení problémů existujících kulturních systémů pomocí „postupů a potřeb 21. století“.[188]

Sdílené definice klíčových pojmů

Dalším problémem evropského rámce jsou **chybějící odsouhlasené definice termínů ‚umělec‘ a ‚kultura‘** v evropských dokumentech. Doporučení UNESCO z roku 1980 o statusu umělce definuje ‚umělce‘ nejen jako jednotlivce, který chce být uznán, ale jako každého člověka, „který přispívá (…) k rozvoji umění a kultury“.

---

181 Craig, P. (2012), Subsidiarity: A Political and Legal Analysis, p. 78.

182 Creative Skills Europe (2016), Trends and skills in the European audiovisual and live performance sectors, p. 107.

183 Culture Action Europe (2018), The Value and Values of Culture, p .2.

184 EA (2019), Research for CULT Committee – Culture and creative sectors in the European Union – Key future developments, challenges and opportunities.

185 Viz Creative Climate Leadership, a programme for artists and cultural professionals to explore the cultural dimensions of climate change co-funded by Creative Europe https://www.creativeclimateleadership.com and Ernst & Young (2021), op. cit., p. 45.

186 IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), op. cit., p. 83.

187 IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), ibid, p.76.

[188] IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. and Heinsius J. (2021), ibid, p.76.

Jak již bylo řečeno, členské státy se liší v definici termínu umělec, což ovlivňuje daně a sociální dávky.[189] Vezmeme-li v úvahu rozdílnost pracovních postupů a podmínek umělců a také ‚naléhavost' kvůli Covidu-19, by měla být upřednostněna společná inkluzivní a procesní definice klíčových termínů pro umělce a kulturní pracovníky na evropské úrovni.

Evropský parlament zadal k vypracování úvod do problematiky situace umělců a kulturních pracovníků a postcovidové obnově kultury v Evropské unii. Zpráva poskytuje přehled klíčových charakteristik statusu umělců a kulturních pracovníků napříč Evropou, jejich pracovní podmínky, objasnění nejistoty, ve které se ocitli, i jejich profesní dráhy. Nastiňuje odůvodnění konkrétních opatření a mapuje hlavní výzvy pro pracovní podmínky v evropských kulturních a kreativních průmyslech.